

Lunds universitet
Sociologiska institutionen
Uppsats Soc 446, 41-80 p
Vårterminen 2005

MODERSIDEAL OCH AVVIKELSE

En studie av fem potentiellt misskrediterade mödrar

Författare: Åsa Eriksson
Handledare: Malin Åkerström

ABSTRACT

Författare: Åsa Eriksson
Titel: Modersideal och avvikelse
En studie av fem potentiellt misskrediterade mödrar
Uppsats Soc 446, 41-80 p
Handledare: Malin Åkerström
Sociologiska institutionen, vårterminen 2005

Uppsatsens övergripande problematik handlar om normalitet och avvikelse och deras betydelse för vad som kommer att uppfattas som gott och dåligt moderskap. Studiens specifika syfte är att undersöka hur några kvinnor, vars livsstil på olika sätt avviker från det ”normala”, förhåller sig till och formulerar sig kring sitt moderskap och samhällseliga förväntningar på detsamma. Mitt material bygger på kvalitativa intervjuer och deltagande observationer med fem mödrar vars levnadsförhållanden och ideal i flera avseenden avviker från generella normer kring t ex arbete, boende och drogbruk.

Jag utgår från den sociologiska synen på avvikelse som ett resultat av samhällets behov av avvikare för att upprätthålla den etablerade ordningen. Då kvinnor som avviker från olika normer vanligen anses vara olämpliga som mödrar utgår jag i min diskussion från att kvinnorna jag studerat kan antas uppfatta sig misskrediterade som mödrar och därmed sannolikt söker rättfärdiga sitt moderskap.

I min analys av kvinnornas formuleringar kring moderskap illustrerar jag hur kvinnorna med hjälp av försvarsmetoder som ”förklarande redovisningar” och ”sociala jämförelser” kan vända potentiella misskrediterande beteenden till positiva egenskaper och på så sätt framhäva roller som goda mödrar. Jag belyser också hur kvinnorna utnyttjar det moderna moderskapets komplexa balansgång mellan traditionella och moderna värderingar genom att välja att presentera den modersroll som passar bäst för situationen och sammanhanget och hur detta resulterar i att kvinnorna upprätthåller och reproducerar traditionella normer och roller samtidigt som de tar avstånd från och motsätter sig desamma. Studien visar att de ”avvikande kvinnorna” i stor utsträckning framställer sitt moderskap genom att ta fasta på och framhäva traditionella modersroller.

Nyckelord: moderskap, normalitet, avvikelse, misskreditering, rättfärdigande

Tack till Hilde, min alltför uppoffrande mamma, utan din ovärderliga hjälp med barnpassning hade denna uppsats aldrig blivit klar. Tack till Malin för kunnig, engagerad och uppmuntrande handledning. Tack till min pappa Sten och min sambo Cilla som har språkgranskat texten. Tack till min huisman Sanne som skötte markservicen när jag bara hade ögon för uppsatsen. Tack till min före detta kursare Monica som med sina feministiska kunskaper och sitt uppmuntrande sätt, trots att vi inte har träffats på länge, inspirerat mig att skriva denna uppsats. Tack till de fem kvinnor som jag har studerat och tack till de vänner som gav mig husrum under fältarbetet. Slutligen tack till min dotter Yrsa som är orsaken till mitt val av och stora intresse för detta uppsatsämne.

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
2. Metod, material och undersökningssammanhang	2
2.1 Insamling och bearbetning av material i relation till närhet och distans	3
2.1.1 Intervjuer	5
2.1.2 Deltagande observationer	5
2.1.3 Behov av distans och val av analysmetod	6
2.2 Analysmetod: Metoder för försvar mot (outsagd) kritik	7
2.2.1 Sociala jämförelser	7
2.2.2 Accounts	8
2.3 Kvinnorna och miljöer för deltagande observationer	10
3. Modersmyten och kvinnornas avvikelser	13
3.1 Modersmyten	13
3.2 Arbete och ekonomiska förutsättningar	15
3.2.1 Boendesituation	17
3.2.2 Antimaterialism	19
3.3 Droganvändning och möjlig stigmatisering	20
4. Kvinnornas formuleringar kring moderskap	23
4.1 Bindning och tillgänglighet	23
4.2 Husmorsideal	26
4.2.1 Mathållning	26
4.2.2 Renlighet	29
4.3 Fostran samt kollektivt och ockuperat boende	31
4.3.1 Fostran	32
4.3.2 Kollektivt och ockuperat boende	34
4.4 Tid och tillgänglighet	36
5. Avslutande diskussion	40

1. Inledning

Sedan några år tillbaka är jag mamma, något som medfört tankar kring hur jag bör leva mitt liv. Kan jag som moder fortsätta leva ett liv på resande fot utan fast bostad, festa och leva under existensminimum eller bör jag slå mig till ro i Sverige, skaffa en lägenhet, dagisplats till min dotter och slutföra mina studier för att sedan kanske kunna få ett jobb med en fast inkomst? Trots att jag valt det senare respektabla alternativet känner jag mig ofta otillräcklig som mamma. Som de flesta studerande mödrar har jag ibland dåligt samvete eftersom jag inte har tillräckligt med tid för min dotter. Dessutom känner jag att moderskapet medfört att jag oftare är ett föremål för granskning. I Sverige kan jag känna att folk tittar snett på mig om jag röker i min dotters närvaro och om jag tar med henne på olika tillställningar.¹ Allt detta har lett till funderingar kring moderskap och vad det är som avgör att man kommer att ses som en god eller dålig mor.

I mer generell bemärkelse handlar denna problematik om normalitet och avvikelse. Mitt uppsatsämne handlar mer specifikt om hur några kvinnor, vars livsstil på olika sätt skiljer sig från det ”normala”, förhåller sig till sitt moderskap och samhällsliga förväntningar på detsamma.

Jag har observerat och/eller intervjuat fem kvinnor vilkas levnadssätt i många sociala sammanhang uppfattas som avvikande: Fyra av kvinnorna bor i ockuperade hus i Amsterdam, vilket innebär att de bor i hus eller lägenheter utan tillåtelse från husägaren och utan att betala hyra. Dessa kvinnor har immigrerat till Holland vilket gör dem till ”utlänningar”. Den femte kvinnan, som bor i Sverige, är tidvis medicinskt klassificerad som deprimerad och psykotisk. Samtliga kvinnor använder droger i större omfattning än många andra. Dessutom lever de efter antimaterialistiska ideal.

Jag utgår i min diskussion från den grundläggande sociologiska synen på avvikelse som ett resultat av att samhället behöver avvikare för att upprätthålla den etablerade moraliska ordningen:

In a society in which criminal acts are no longer committed, the sentiments they offend would have to be found without exception in all individual consciousnesses, and they must be found to exist with the same degree as sentiments contrary to them. Assuming that this condition could

---

¹ När jag och min dotter var på en musikfestival blev jag attackerad av en okänd berusad man som efter att ha upplyst mig om att hans son minsann var hemma, hävdade att barn inte hör hemma på musikfestivaler. Han skrek att jag var äcklig och en dålig mamma och hotade med att ringa socialen om jag inte gick hem med detsamma.

actually be realized, crime would not thereby disappear; it would only change its form, for the very cause which would thus dry up the sources of criminality would immediately open up new ones (Durkheim, 1966, s 67).

Avvikelse är således inte en egenskap som kan fästas vid en individs speciella beteende utan ett resultat av en social grupps tillämpning av regler. Rådande uppfattningar om normalitet och avvikelse upprätthålls genom sanktioner mot de beteenden samhället definierar som avvikande: "Punishment rituals hold society together in a certain sense: they hold together the structure of domination. (...) they increase the feelings of solidarity within the privileged classes and enable them to feel superior to those who do not follow their own ideals" (Collins, 1992, s 114). Straffet kan därmed ses som en ritual som har till syfte, inte att söka reformera "regelbrytaren", utan att förstärka dominanta gruppers uppfattningar om moral och på så sätt bekräfta det etablerade samhällets ordning (ibid. s 109-115). Betoningen av omgivningen har även uttryckts av en senare sociolog, Howard Becker (1963/1973), med ett annat perspektiv: det interaktionistiska.

En individ eller social grupp kan söka revoltera mot det etablerade samhällets ordning och även förändra den rådande synen på vad som betraktas som avvikande, men eftersom alla sociala grupper sätter upp regler för att definiera situationer och för hur människan bör bete sig i dessa, kommer avvikelse som fenomen att bestå, då den som i sin tur bryter mot gruppens regler kommer att betraktas som avvikande (s 4-10). I denna bemärkelse är avvikelse en "normal" del av samhällsstrukturen som kan förändras men inte försvinna (Collins, 1992, s 109-115).

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur några "avvikande mammor" förhåller sig till och formulerar sig kring moderskap. Hur hanterar dessa kvinnor samhälleliga normativa föreskrifter?

2. Metod, material och undersökningssammanhang

För att besvara min frågeställning har jag gjort samtalsintervjuer och/eller deltagande observationer med fem mödrar vars livsstil avviker från många konventionella normer.

Då kvalitativa intervjuer lämpar sig för att studera människans "livsvärld och hennes relation till den" (Kvale, 1997, s 35) och mitt intresse legat i att få en inblick i dessa kvinnors formuleringar kring moderskap valde jag denna intervjuform.

För att få en vidgad förståelse för dessa kvinnors vardagsliv och livsuppfattning genomförde jag även deltagande observationer (Davies, 1999, s 128-130). Dessa innefattade också fältintervjuer, d v s intervjuer som utspelades i en vardaglig situation och som kommenterade denna. Fältintervjuerna var spontana och vare sig planerades eller spelades in.

Jag har även gjort en omfattande litteraturstudie av främst sociologisk forskning som berör kvinnors vardagsliv och mödrars relation till samhälleliga normer. Denna kunskap fungerade i början av mitt arbete som inspirationskälla och har avslutningsvis hjälpt mig att underbygga min analys.

Trots att samtalsintervjuer och deltagande observationer inte alltid ger möjlighet till generalisering har jag, när jag jämfört mitt empiriska material med andra studier av avvikande kvinnors förhållande till moderskap, funnit många likheter. Min mycket begränsade empiriska undersökning kan därför, trots allt, antas ge en inblick i – och i viss mån spegla – en större moderskapsdiskurs.

Eftersom jag vill ge läsaren ökad förståelse för och större möjlighet att granska mitt forskningsresultat (Mulinari, 1997, s 129-130) ger jag i detta kapitel en utförlig beskrivning av min position, fältarbetet och de analytiska verktyg jag använt. Metodkapitlet avslutas med en presentation av kvinnorna och de miljöer i vilka jag gjort mina deltagande observationer.

2.1 Insamling och bearbetning av material i relation till närhet och distans

Min position som mamma och min bakgrund som husockupant har varit avgörande för denna uppsats tillkomst och utformning. Å ena sidan är det denna bakgrund som väckt mitt intresse för ”avvikande” moderskap, å andra sidan har den möjliggjort en närmare relation med kvinnorna, vilket varit en förutsättning för materialinsamlandet.

Min ursprungliga intention var att studera en grupp mödrar i Spanien, vilkas avvikelse ligger i att de bor i ockuperade hus och handlar med droger. Jag hade redan tagit kontakt med kvinnorna och påbörjat mitt arbete när jag på grund av personliga skäl tvingades ändra mina planer. Då jag ville fortsätta i samma spår bestämde jag mig för att leta upp andra mödrar i liknande sociala sammanhang.

Intervjun med Bella gjordes våren 2004. Jag känner Bella sedan många år tillbaka, men under de senaste åren har vi bara träffats sporadiskt. Eftersom min egentliga målgrupp var ett kvinnokollektiv liknande de spanska kvinnornas och Bella bor i en vanlig hyreslägenhet i Sverige var jag inte helt övertygad om att använda denna intervju i uppsatsen. Jag ändrade sedermera uppfattning, och den tre timmar långa, djupgående, intervjun kom att bli ytterst betydelsefull för mitt arbete, eftersom Bellas motsägelsefulla syn på sitt moderskap och hennes förmåga att uttrycka denna komplexitet i ord delvis lade grunden för uppsatsens struktur. Dessutom fungerar Bella som en intressant motbild till de andra kvinnorna.

Eftersom jag själv bott som husockupant i Amsterdam visste jag, att jag där kunde hitta den målgrupp jag sökte. Efter att ha kontaktat en vän i Amsterdam åkte jag en helg och hälsade på i det ockuperade huset Oude. Då Oude, bland andra, beboddes av två mammor och fyra barn ansåg jag det vara en lämplig miljö för mitt fältarbete och för min då 2-åriga dotter att vistas i. Efter att Kristina och Flor, de av husets kvinnor som har barn, sagt att de ville vara med i min undersökning bestämdes att jag skulle återvända till Oude under sommaren. Bilden av Kristinas och Flors förhållande till moderskap bygger således både på intervjuer och deltagande observationer.

De första fem veckorna bodde jag med min dotter i Oude. Eftersom vi delade rum med min vän och hennes pojkvän var vi trångbodda. När min dotter under tre veckor var och hälsade på sin pappa bodde jag i ett annat ockuperat hus där jag hade ett eget rum. Mina deltagande observationer i Oude fortgick emellertid, då jag fortfarande spenderade mycket tid där.

Sabrina fick jag, i fältarbetets början, kontakt med genom en bekant. Ursprungligen planerade jag och Sabrina också en intervju, men då hon hela tiden sköt upp intervjun bestämde jag mig för att inte framhärda, eftersom jag fick känslan av att hon helst ville slippa. Jag spenderade mycket tid hemma hos Sabrina och fick därför tillräcklig information genom deltagande observationer och fältintervjuer.

Jag träffade Kristina och Sabrina i Amsterdam redan för några år sedan då vi alla bodde på Bildstraat, ett helt kvarter med ockuperade fastigheter som beboddes av ca 100 personer. Kontakten med Kristina och Sabrina var på denna tid av ytlig karaktär. Flor hade jag aldrig träffat innan fältarbetet hade påbörjats. Carla fick jag kontakt med genom en vän när jag besökte Amsterdam i höstas. Jag känner bara Carla utifrån intervjun vi gjorde.

Samtliga av de studerade kvinnorna garanterades anonymitet, varför deras namn är fingerade och presentationerna framställda på ett sätt som gör dem anonyma.

2.1.1 Intervjuer

Intervjuerna var fokuserade eller semistrukturerade, d v s jag ställde frågor kring på förhand bestämda teman men kvinnorna gavs också stort utrymme att komma med egna infallsvinklar (Kvale, 1997, s 35), vilket i sin tur ledde till spontana följdfrågor från min sida.

Frågorna behandlade kvinnornas interaktion med personer de har en nära relation till och personer de möter i sin kontakt med det övriga samhället. Jag bad också om kvinnornas åsikter kring försörjning, att bo ockuperat, tillgång till tid och moderskap.

Intervjuernas längd varierade från en till tre timmar. De spelades in med hjälp av bandspelare och skevs sedan ordagrant ut.

För mig var arbetet med att skriva ut intervjuer, trots att det var tidskrävande, mycket givande. Detta arbete gav en ovärderlig inblick i vad som *egentligen* sagts under intervjuerna och grunden till analysen kunde läggas i detta inledande skede.

I mitt urval av citat till uppsatsen sökte jag efter likheter och olikheter mellan kvinnornas berättelser och vedertagna uppfattningar om gott moderskap.

Då jag tycker att kvinnornas sätt att uttrycka sig ger en viss inblick i deras personligheter, vilka jag önskar delge läsaren, har jag valt att behålla citaten på originalspråk. Jag har dock i vissa fall gjort små förändringar i ursprungscitaten till exempel tagit bort ljuduttryck som ”eh” och upprepningar av uttryck som ”liksom” och ”you know”.

2.1.2 Deltagande observationer

På grund av dess hämmande inverkan på social interaktion undvek jag att göra fältanteckningar i kvinnornas närvaro (Taylor, 1993, s 13). Vid några få tillfällen skrev jag dock ner hastiga minnesstolpar på ett papper jag hade i fickan, men detta tror jag passerade obemärkt.

Observationer, fältintervjuer och reflexioner kring dessa skrevs istället ner när tillfälle gavs, vanligtvis på kvällen eller några dagar senare.

I arbetet med framställningen läste jag igenom mina anteckningar och valde ut ämnen av samma karaktär som dem jag sökt i mitt urval av intervjuer.

Mina deltagande observationer kan sägas ha varit av mer *deltagande* än observerande karaktär (Davies, 1999, s 130). Som mamma med egen erfarenhet av kvinnornas levnadssätt blev jag mer vän än forskare. Detta tror jag var en förutsättning för att få tillträde till kvinnornas vardagliga liv. Då dessa kvinnor ofta uppfattar sig som misskrediterade av det övriga samhället är det inte säkert att de, om jag intagit en mer tydligt distanserad forskarposition, hade gått med på att undersökas. På grund av min dotters närvaro och på grund av att kvinnorna troligen uppfattade mig som en person som liksom de själva inte alltid följer vedertagna normer, blev jag snabbt en naturlig del av deras vardag, vilket ledde till att de delvis ”glömde” att jag även observerade dem. Denna närhet gav mig tillträde till en värld jag tror det är svårt för en utomstående att få del av. Vi passade varandras barn, lagade mat ihop, pratade om barnafostran, kärleksrelationer, ekonomiska problem, framtidsplaner och jag råkade vid något tillfälle även vara tillstädes vid mindre konventionella aktiviteter som snatteri och drogaffärer.

Emellanåt upplevde jag dock denna närhet som en nackdel. Till exempel kände jag mig lite som en spion när jag blev tvungen att påminna kvinnorna om min forskarroll, när jag bad om intervjuer.

Min roll som forskare gjorde sig också påmind vid de konflikter som ibland uppstod till följd av att någon bröt mot gruppens normer. Min sociologiska kunskap om moderskapet som en socialt framställd roll och mitt syfte att undersöka denna framställning gjorde att jag inte sällade mig till en fördömande omgivning vid de tillfällena någon av kvinnorna inte levde upp till gruppens förväntningar om hur en mor bör bete sig. Denna distans ledde emellertid i sin tur till ökad närhet eftersom denna förståelse gjorde att jag ofta blev den som tröstade den kritiserade kvinnan.

2.1.3 Behov av distans och val av analysmetod

Att inte ha ett eget rum dit jag kunde dra mig tillbaks för att sortera mina intryck var mentalt påfrestande. För att få bättre distans åkte jag därför, under den tid jag bodde i Oude, emellanåt till en lånad husvagn utanför Amsterdam, men även där var min dotter med. När jag de sista tre veckorna fick ett eget rum i ett hus utan mammor och barn, och min dotter var bortrest, fick min roll som forskare också mer utrymme.

Då det inte är helt okomplicerat att på ett sociologiskt relevant sätt beskriva en familjär praktik har jag, sedan jag återvänt till min vardag i Sverige, med vad det innebär i form av vägledning från handledare och tid för en mer ingående och distanserad granskning av det empiriska materialet medan min dotter är på dagis försökt behandla fenomenet som ”anthropologically strange” (Hammersley & Atkinson, 1995, s 9). Detta har jag uppnått genom att söka urskilja och omvandla de vardagliga sociala handlingar moderskapet inkluderar till *metoder* för *hur* dessa kvinnor *framställer* sitt moderskap (Gubrium & Holstein, 1997, s 41-43).

Att oreflekterat använda denna analysmetod vid bearbetning av material skulle kunna uppfattas som tvivelaktigt ur ett etiskt- och ett maktperspektiv. Att koncentrera sig på *hur* verkligheten framställs skulle kunna tolkas som att forskaren negligerar den ”verklighet” de studerade avsett att delge henne. Jag ser dock metoden som ett hjälpmedel för att försöka förstå och på ett begripligt sätt förmedla kvinnornas *egna* berättelser.

Som en bakgrund till förståelsen för analysen av kvinnornas formuleringar kring moderskap ges i kapitel 3 en mer naturalistisk beskrivning av kvinnornas levnadsförhållanden (ibid. s 24).

2.2 Analysmetod: Metoder för försvar mot (outsagd) kritik

Mina egna erfarenheter som mamma har lärt mig att moderskapet är en identitet som är ytterst känslig för kritik. Om någon kommenterar mitt moderskap försvarar jag ofta mitt handlande trots att min omgivning kanske inte haft för avsikt att kritisera mig.

Kvinnor som avviker från olika normer anses ofta vara olämpliga som mödrar (Ferraro & Moe, 2003, s 14). Då ”mina” kvinnors levnadssätt i flera avseenden avviker från generella normer kring t ex arbete, boende och drogbruk, kan de antas uppfatta sig misskrediterade som mödrar, vilket i sin tur troligen innebär att de försöker rättfärdiga sitt moderskap.

Här beskrivs de verktyg (sociala jämförelser och accounts) som jag använder i kapitel 4 för att analysera kvinnornas formuleringar kring (sitt) moderskap.

2.2.1 Sociala jämförelser

Människans vana att jämföra sig med andra är ett tema som behandlats i många sociologiska studier.² En av dessa studier är sociologerna David Snows och Leon Andersons (1987) undersökning av identitetsskapande bland hemlösa i Texas. De använder sig av ”sociala jämförelser” och menar att människans behov av att jämföra sig med andra tjänar två syften; dels att uttrycka den egna identiteten och dels att uttrycka ett avstånd från andra (s 1366-1367).

I en studie av interaktionen mellan föräldrar till handikappade barn och experter från offentliga institutioner skriver Malin Åkerström (2004) att föräldraskapet innebär en moralisk identitet där människans vana att jämföra sig med andra ökar (s 85). Kvinnorna i min studie använder sig kontinuerligt av sociala jämförelser för att försvara sitt moderskap; dels genom att i både handling och tal jämföra sitt eget moderskap med idealbilden av modern, d v s genom att visa likheten mellan de egna handlingarna och vedertagna uppfattningar om hur en god mor bör bete sig, dels genom att de i sina berättelser jämför sig positivt med andra föräldrar, d v s att de presenterar den egna kompetensen genom att belysa antagna negativa egenskaper hos andra mödrar.

I linje med hur de hemlösa i Snows och Andersons (1987) studie skapar den egna identiteten genom att distansera sig från en misskrediterad social roll, d v s genom att hävda att de inte är som andra hemlösa (s 1348-1350), använder jag mig också av Beverly Skeggs (1999) analys av hur arbetarklasskvinnor i sin strävan efter medelklasskvinnornas respektabilitet tar avstånd från den egna klassen. Genom att söka leva upp till idealbilden av modern tar kvinnorna i min studie avstånd från den förmodade bilden av dem som dåliga mödrar.

2.2.2 *Accounts*

Redovisningar eller ”accounts” introducerades av Scott och Lyman (1968) som ett begrepp för att studera begreppet som språkliga yttringar för att reparera brott, otydligheter, tveksamhet i interaktion. Via dessa ”accounts” neutraliserades det som kunde vara skamligt, pinsamt, eller en ofördelaktig tolkning av den som yttrat sig. Buttny (1993) har vidgat begreppet till att också innefatta förklaringar eller redovisningar som svarar på uttalade värderingssystem: de för samtalet relevanta normerna för rationalitet, moral och handling (Åkerström, 2004, s 106).

---

² Exempelvis använde Merton begreppet ”referensgrupper” för att beteckna den grupp en individ eller en social grupp jämför sin egen situation med och Albert Cohen ansåg ungdomsbrottslighet vara ett uttryck för ”relativ deprivation” d v s ett uttryck för mindre privilegierade individers medvetenhet om att deras möjligheter begränsas av institutionaliserad social ojämlikhet (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s 52-63).

Scott och Lyman menar att presentationen och mottagandet av accounts är en del av det vardagliga talet, brukat av sociala aktörer för att förklara opassande eller avvikande beteenden (refererade i Coffey & Atkinson, 1996, s 101). Enligt Scott och Lyman (1968) är dessa redovisningar kontext- och situationsbundna. Hur en redovisning presenteras och mottas är beroende av den sociala gruppens värderingssystem (s 57).

Scott och Lyman (1968) använder sig av två typer av accounts: "*excuses*" och "*justifications*" (s 47). "Excuses can be thought of as socially approved vocabularities designed to mitigate or relieve questionable action or conduct. By contrast, justifications neutralize or attach positive value to informed or questionable acts rather than denying responsibility" (Coffey & Atkinson, 1996, s 101).

Enligt Richard Buttny (1993), som har utvidgat Scotts och Lymans betydelse av accounts, behöver ursäkter (excuses) och rättfärdiganden (justifications) inte bara ses som sätt att bemöta anklagelser utan de kan också ses som svar på frågor med en moralisk underton (s 44-46).

Buttny har i sin beskrivning av accounts till stor del inspirerats av Goffmans syn på självet, och hur det uppfattas av andra, som den organiserande principen för social interaktion. Enligt Buttny är Goffmans "*face-saving function*" den mest använda formen av accounts:

When one's actions are not consistent with one's claims to good character, this may be discrediting because it is expressive of social or moral failings. This inconsistency between the claimed and the performed creates a social disequilibrium which moves the individual to attempt to correct the incident through accounts and thereby prevent threats to face. Social equilibrium can be restored when the recipient accepts the proffered face work (Buttny, 1993, s 21).

Accounts behöver således inte nödvändigtvis uttryckas genom tal. Att agera som förväntas av oss kan också ses som en förklarande redovisning.

Eftersom accounts tenderar att vara standardiserade inom kulturella och subkulturella grupper, kan man genom att identifiera deras innehåll och utformning också få en uppfattning om den diskursiva praktik i vilken de är en del (Buttny, 1993, s 33-34; Coffey & Atkinson, 1996, s 101).

Således ger denna analysmetod mig en möjlighet att fånga kvinnornas uppfattningar om gott moderskap samt vilka normer för moderskap som råder inom de subkulturer kvinnorna tillhör och deras relation en mer generell moderskapsdiskurs.

För att tydliggöra kvinnornas redovisningar hänvisar jag i många fall till Scotts och Lymans exempel på olika accounts. Min utgångspunkt är dock Buttnys vidgade perspektiv, eftersom kvinnornas förvar inte alltid handlar om att bemöta reell kritik utan också kan ses som svar på förmodad men inte uttalad kritik. Dessutom rättfärdigar kvinnorna sitt moderskap inte bara i tal utan också genom handling.

Inspirerad av sociologen Jonathan Potter (1996) belyser jag också i vissa fall hur kvinnorna för att öka trovärdigheten i sina redovisande förklaringar ibland åberopar vittnen som poängterar att det sagda stämmer (s 116).

Jag vill också tillägga att kvinnornas försvar i många fall skulle kunna tolkas både som sociala jämförelser och som accounts, men att jag ofta begränsar mig genom att referera till en av dessa försvarsmetoder.

2.3 Kvinnorna och miljöer för deltagande observationer

I detta avsnitt presenteras kvinnorna, deras ”familjeförhållanden” och de miljöer, huset Oude och Sabrinas lägenhet, vari mina deltagande observationer huvudsakligen utfördes.

I det ockuperade huset Oude bor 20 vuxna och fyra barn permanent. Där bor också många olika tillfälliga gäster. Förutom de cirka 35 personer som rör sig i huset bor där en katt och sex hundar. Det är ett idylliskt gammalt ”Amsterdamshus” i fem våningar med många skrymslen och vrår. Oude är ett barnvänligt hus. Förutom mängder med leksaker och trehjulingar finns det en gunga och ett pingisbord i det stora vardagsrummet och en rutschkana i den lilla trädgården. Stor del av det sociala livet i Oude utgörs av måltider, öldrickande, marijuanarökande och lek i trädgården, som är full av upphängd tvätt, marijuanaplantor och diverse kryddväxter. För att vara ett ockuperat hus är Oude ovanligt praktiskt. Det stora köket har två gasspisar och två kylskåp och där står sällan smutsig disk. Där finns dusch och tvättmaskin med varmvatten.

Flor är en 30-årig kvinna från Tjeckien som har två döttrar tillsammans med en tjeckisk man. Döttrarna som är tio och sex år föddes i Amsterdam. Graviditeterna var inte planerade men Flor säger att de mottogs med glädje. Eftersom Flor vill leva i enighet med naturen och trodde att de skulle ha bättre försörjningsmöjligheter på hemmaplan flyttade familjen inom kort till ett hus på landet i Tjeckien. När döttrarna var sju och tre år separerade Flor från deras pappa och flyttade tillbaka till Amsterdam. Flor och hennes döttrar flyttade in i det ockuperade huset Oude, där de fortfarande bor.

Flor är intresserad av österländsk mystik och berättar att hon röker marijuana och praktiserar yoga för att koppla av. Förutom att hon är duktig på att ge massage målar Flor tavlor och är intresserad av teaterkostymering. I hennes och döttrarnas färgsprakande rum trängs kläder, tyger, målarsaker, sminkbord, böcker, leksaker, marijuanaplantor, örtväxter, kokplatta, hundmatskålar och våningssängar.

Flor har en relation med en man som inte bor på Oude men som tillbringar mycket tid där.

I Oude bor också **Kristina**, 21 år, från Slovakien, hennes 3 ½ åriga son och hennes 19-åriga bror. Kristina bodde i Amsterdam när hon blev gravid. När hon upptäckte att hon var gravid var relationen med barnets pappa, som hade flyttat tillbaka till Slovakien, avslutad.

I was not thinking about having a kid at all, but when it happened I had some other trouble and I put this thing like to the second place, cause my brother was lost at that time and I was looking for him. So I was thinking, for this I have no time, first I have to do this and then I will deal with this one... So I was kind of putting it to... the back... don't think about it. But then when it was like coming soon I was thinking a lot what to do...

Efter inrådan från en socialarbetare bestämde sig Kristina för bortadoption, hon ångrade sig emellertid när barnet fötts. Eftersom Kristina var bostadslös bodde hennes nyfödda son en kort tid hos en socialarbetare. Sedan Kristina flyttat in på Bildstraat, ett kvarter med ockuperade fastigheter, flyttade sonen hem till henne. När Bildstraat blev avhyst för cirka tre år sedan flyttade Kristina in på Oude. Efter två år i Amsterdam flyttade hon till Slovakien, men kom snart tillbaka till Amsterdam och Oude. Kristina som hade gett bort sitt gamla rum till en bekant har sen hon kom tillbaka till Oude bott runt i olika, för tillfället lediga, rum och funderar nu på att försöka ockupera ett annat hus.

Sabrina är en 40-årig kvinna från Italien som bor med sin 3 ½-åriga son i Amsterdam. Sonens pappa är holländare men han har ingen kontakt med sonen. När Sabrina var gravid bodde hon liksom Kristina på Bildstraat, men i en annan lägenhet. Hennes son föddes dagen efter Bildstraat blev avhyst och de bodde ett tag hemma hos Sabrinas dåvarande pojkvän. Nu bor de i en ockuperad lägenhet i ett kvarter med nästan bara ockuperade hus.

Sabrinas lägenhet består av ett litet kök, ett vardagsrum, en hall och ett sovrum. För tillfället bor Sabrinas kompis också i lägenheten. Hennes kompis sover på en madrass i vardagsrummet som dagtid under ett orangt överkast fungerar som soffa. Där finns också en svart skinnssoffa, en fåtölj i vilken Sabrina nästan alltid sitter, två små soffbord, en bandspelare som när Sabrinas kompis är hemma alltid spelar musik, en TV och en video, leksaker, gosedjur och Sabrinas gamla hund som alltid ligger i samma hörn. På väggarna finns två sprejade anarkistsymboler och tre barnteckningar. Rummet har två stora fönster med neddragna persienner, som trots detta släpper in ljus dagtid. Annars är den enda ljuskällan i rummet en glödlampa i taket.

I vardagsrummet äter de, dricker öl och leker sonen. I sovrummet sover Sabrina och hennes son och där röker Sabrina om kvällarna också crack-kokainet hon är beroende av.

Carla är en 33-årig kvinna från Belgien som bor i en ockuperad lägenhet i Amsterdam med sina två barn och deras pappa. Hennes son är tio och hennes dotter är åtta år. Hon säger att hon tycker om barn och att hon gärna skulle ha två eller tre till. Carla har bott i Amsterdam i 11 år. Hon har bott i samma ockuperade lägenhet de senaste sju åren. Innan dess bodde hon i ”tillfälliga hyreslägenheter”, i hus som skulle rivras. Detta innebar ett konstant flyttande. Hon är engagerad i ”Kraakspreekuur” vilket är ideella föreningar, utplacerade i Amsterdams olika bostadsområden, som har som uppgift att hjälpa människor att ockupera hus.

Bella är en 30-årig svensk kvinna som bor i en hyreslägenhet i en stad i Sverige. Bella som under sin uppväxt tidigt valde att ta avstånd från sin familj och som av många, och ofta även av sig själv, uppfattats som en ”outsider” förklarar varför hon och hennes sons pappa skaffade barn:

...när jag träffade Jakob så var han väldigt nära, han var inte rädd för mig eller nåt sånt, tyckte inte jag var konstig utan han var ju bara helt så som en bror liksom, så det var ju skithärligt, var riktigt fint alltså så, så jag kände att det var väldigt familjärt och det, jag hade ju ingen, det var

väldigt nära och så, och han hade redan barn så jag såg ju deras relation, sen så kände jag att jag... att jag ville ha barn, jag ville... ha kärlek och så.

Sedan Bella och Jakob separerade för cirka fyra år sedan har de delad vårdnad om den 10-åriga sonen. Nu delar Bella en tvårumslägenhet med sonen, som bor där varannan vecka, och sin nuvarande pojkvän. Bella har ofta vänner på besök och periodvis bostadslösa kompisar inneboende. Bella är tidvis medicinskt klassificerad som deprimerad och psykotisk. För att, som Bella uttrycker det, kunna fungera normalt tar hon Prozac och sömntabletter.

3. Modersmyten och kvinnornas avvikelser

Som en bakgrund till förståelsen av dessa mödrars försvar mot potentiella misskrediteranden från samhället utgör detta kapitel, utöver en diskussion kring modersmyten, en beskrivning av kvinnornas ”avvikande” levnadsförhållanden och ideal.

3.1 Modersmyten

Moderskap är enligt Karin Trulsson (1998), forskare i socialt arbete ett komplext begrepp eftersom det å ena sidan handlar om det reella förhållandet mellan mor och barn och å andra sidan används som en symbolisk bild för vad som kan kallas ”den goda modern” (s 14).

I en avhandling i journalistik kan man läsa att den västerländska myten om ”den goda modern” härstammar ur den kristna föreställningen om Jesu moder, den blida och uppoffrande Jungfru Maria och att detta modersideal lever kvar ännu i vår tid (Sköld, 1998, s 73). Föreställningen om ”den goda modern” innefattar sådana krav som t ex att alltid finnas till hands för ”familjen”, som är i otakt med den konkreta verklighet som mödrar faktiskt lever i. Trots detta bedöms mödrar både av sig själva och av sin omgivning i viss mån utifrån detta gamla modersideal (Trulsson, 1998, s 14).

De amerikanska sociologerna Kathleen Ferraro och Angela Moe (2003) skriver att kvinnors möjlighet att sköta sina barn enligt sociala förväntningar och egna önskningar beror på deras tillgång till tid, pengar, hälsa och socialt stöd. De beskriver moderskapets komplexitet:

Mothering is simultaneously a positive source of pleasure and identity formation and a vector for the social control of women. For women with children, mothering is a central component of identity, daily activity, and life plans. At the same time, the burdens and social expectations of

mothering reinforce oppressive notions of femininity including self-sacrifice and subordination of personal goals to the needs of "the family." Naturalized assumptions regarding masculinity and femininity and raced and classed standards of gender performance saturate and reinforce constructions of mothering (s 13-14).

"Den goda modern" är en omvårdande och kärleksfull, vit och heterosexuell kvinna från medelklassen som ständigt är tillgänglig för sina barn (Ferraro & Moe, 2003, s 13-14; Elvin-Nowak, 1999, s 43). Modersidealet inkluderar "ras"- och klassfördomar, liksom heteronormativa och patriarkala föreställningar om "familjen" (Ferraro & Moe, 2003, s 13-14).

Det "moderna" samhällets uppfattningar kring gott och dåligt moderskap är dock motsägelsefulla. I majoriteten av de västerländska samhällena förväntas en god mor t ex ständigt vara tillgänglig för sina barn samtidigt som hon förväntas lönearbeta för att kunna garantera sina barn materiell trygghet (Chodorow, 1978, s 213).

Kvinnor som stämplas som dåliga eller olämpliga mammor är ofta de som på olika sätt avviker från bilden av modern som en vit, heterosexuell medelklasskvinna (Ferraro & Moe, 2003, s 14). I en studie av mödrar som sitter fängslade kan man läsa att den nordamerikanska stereotypen för en dålig mamma är en lågutbildad, fattig, utländsk, opålitlig och ignorant kvinna som blev gravid på grund av promiskuitet och ansvarslöshet (ibid. s 14).

Kvinnorna i min studie har många likheter med denna västerländska föreställning om den dåliga mamman: De har kort formell utbildning och är fattiga. Fyra av dem är invandrare och tre av kvinnornas graviditeter var oplanerade. De kan emellertid i vissa avseenden också häftas vid några av de associationer som följer med bilden av den goda modern: På grund av att de lägger lite tid på lönearbete har de t ex mycket tid för sina barn.

Att inte arbeta och "göra rätt för sig" innebär dock i en mer generell samhällelig diskurs ett normbrott och kvinnor som avviker från normen uppfattas vanligen, oavsett andra kvalitéer, som dåliga eller olämpliga mammor (ibid. s 14).

Förutom att kvinnorna i min studie arbetar i mindre utsträckning än många andra individer så avviker deras boendesituation, materiella ideal och förhållande till droger från normen. En av kvinnorna avviker också då hon är medicinskt klassificerad som tidvis deprimerad och psykotisk och några av kvinnorna ägnar sig åt småskalig brottslighet.

I följande avsnitt preciseras kvinnornas ”avvikande” levnadsförhållanden och ideal.

3.2 Arbete och ekonomiska förutsättningar

För förståelse av kvinnornas val av alternativa levnadssätt ges här en inblick i hur deras möjligheter på arbetsmarknaden påverkas av utestängningsmekanismer som kan härledas ur kön, etnicitet/”ras” och avvikelser som droganvändning och psykisk sjukdom.

Exempelvis uppfattas Bellas beteende enligt henne själv som avvikande, varför hennes tillgång till arbetsmarknaden begränsas (Becker, 1963/1973, s 4-10; Goffman, 1963/1990, s 14-15).

Hon säger att hon inte fick behålla sitt jobb inom äldreården för att övrig personal ogillade henne: “Jag passar inte in där, dom vill inte ha mig där, för att, även om jag verkligen försöker liksom att möta dem och tycker att det är ett jättebra jobb, jag tycker det är super, så märker dom direkt att det är helt andra koder som gäller för mig.” Bella menar att konflikter med övrig personal har gjort att hon vantrivts på de flesta av sina arbetsplatser, vilket i sin tur har lett till att hon i stor utsträckning försökt undvika lönearbete. Nu är Bella sjukskriven på grund av psykisk sjukdom.

För Flor och Kristina är de snarare deras medborgarstatus som är problematisk.

På grund av ”övergångsregler” begränsas östeuropéers tillgång till den officiella nederländska arbetsmarknaden. När jag frågar Kristina hur hon försörjer sig svarar hon: ”I clean and I baby-sit. These kind of things... because of the illegal, maybe its going to change but right now...”

Trots att Tjeckien och Slovakien numera är en del av EU måste Flor och Kristina fortsätta jobba svart med städning och barnpassning. Denna strukturella rasism gör även att Flor och Kristina utsätts för könsdiskriminering eftersom de hänvisas till arbeten som kommit att bli ”kvinnliga”, och därmed dåligt avlönade (Abbott & Wallace, 1998, s 247-251).

Som västeuropé kan Sabrina arbeta legalt i Nederländerna. Hennes syssla inom den officiella arbetsmarknaden utgörs av att hon på fredag och lördag natt jobbar som diskare på en restaurang, ett jobb hon fått genom ett bemanningsföretag. Den inkomst detta arbete ger är otillräcklig vilket gör att hon ibland även säljer de hemlösas tidning.

Sabrinans begränsade tillgång till arbetsmarknaden beror troligen bland annat på att hon inte talar holländska och att hennes engelska är dålig. En annan faktor som spelar in är förmodligen att hennes droganvändande i kombination med hennes ålder gör att hon ser ganska sliten ut. Få anställer någon som misstänkes använda droger. Sabrinans chanser på arbetsmarknaden reduceras således av samhällets negativa syn på invandrare och drogbrukare (Goffman, 1963/1990, s 14-15).

Till skillnad från de andra kvinnorna talar Carla, som kommer från den flamländskspråkiga delen av Belgien, flytande holländska. Dessa språkkunskaper i kombination med 11 år i landet har gett henne en integrerad samhällslig position varför hon kan arbeta ”vitt” som dagmamma.

På grund av att hon arbetar deltid och inom en kvinnodominerad yrkeskategori har Carla trots sin tillgång till den officiella arbetsmarknaden en låg inkomst.³

Dessutom begränsas några av kvinnornas delaktighet på arbetsmarknaden av deras modersroll (Abbott & Wallace, 1998, s 241-243). Som ensamstående mamma kan Flor bara jobba när hennes döttrar är i skolan. Hon säger att förutom ”övergångsreglerna” begränsas också hennes möjligheter till ”vit” anställning av att hon bara är disponibel från morgon till tidig eftermiddag.

Kristina och Sabrina har som enda vårdnadshavare till barn som ännu inte börjat skolan ytterst små möjligheter till lönearbete. De har heller inte råd att ha sina barn på dagis och de är inte tillräckligt integrerade i det holländska samhället för att kunna erhålla subventionerade dagisplatser till sina barn.

På grund av diskriminering som legitimeras med hänvisning till ”naturaliserade” föreställningar om ”människors väsensilda och oföränderliga olikheter” (Molina & de los Reyes, 2003, s 296) begränsas dessa kvinnors möjligheter till arbete, varför de har ytterst begränsad ekonomi.⁴

---

³ Enligt de feministiska sociologerna Pamela Abbott och Claire Wallace (1998) legitimeras låga löner för vård- och omsorgsarbete av att sådana yrken förknippas med kvinnors obetalda hemarbete varför de fått låg status (s 237-247).

⁴ För att beskriva social ojämlikhet som kan härledas ur antagna skillnader mellan människor på grund av t ex kön och etnicitet/”ras” används begreppet rasifiering. Begreppet syftar till de processer av uttalade eller outtalade kategoriseringar eller associationer som ”gör rangordningen mellan människor till ett naturligt inslag i såväl sociala relationer som maktstrukturer” (Molina & de los Reyes, 2003, s 295-296).

Kvinnorna har emellertid även själva valt att ställa sig utanför arbetsmarknaden för att istället ägna sig åt alternativa ”karriärer”.⁵

Samtliga av kvinnorna uppger att de föredrar att lägga sin tid på t ex konstnärligt, politiskt och socialt arbete framför lönearbete. Flor säger: “This way I have also time to do my things what I like, my personal things. I think if I work eight hours every day then it will be crazy man! Put so much energy to do something only for money and then still raise the children and do the all homework or all things what all women must do (laughs)”. Trots denna inställning till lönearbete säger Flor, Kristina och Sabrina att de, på grund av sin dåliga ekonomi, skulle vilja arbeta fler timmar i veckan än vad de gör i nuläget, samtidigt som ingen av dem vill arbeta heltid. Carla som tycker om sitt jobb är trots detta nöjd med att arbeta deltid och Bella föredrar att vara arbetslös eller sjukskriven framför att arbeta under vad hon anser vara otillfredsställande omständigheter.

Dessutom kompenserar några av kvinnorna sina bristande karriärmöjligheter inom den officiella arbetsmarknaden med att ägna sig åt brottslighet. Flor snattar ofta mat i multinationella varuhus, och Kristina och Sabrina handlar emellanåt småskaligt med droger. Snatteri och småskalig droghandel är, enligt den feministiska kriminologen Meda Chesney-Lind (1997), dock typiska ”kvinnobrott” d v s inte särskilt lönsamma ”småbrott” (s 96-101).

Att kvinnorna klarar sig på sina små ekonomiska tillgångar kan bero på att deras krav på materiell standard skiljer sig från de flesta andra västerlänningars.

3.2.1 Boendesituation

Förutom för Bella som bor i en vanlig hyreslägenhet, avviker kvinnornas boendesituation från det normala. Som husockupanter bor de i hus eller lägenheter utan tillåtelse från fastighetsägare och bryter därigenom mot den för samhället allmänt gällande tron på egendomsrätt.

I Amsterdam råder stor bostadsbrist vilken har haussat upp boendepriiserna. För kvinnorna i min studie innebär detta att de inte har råd att hyra någon av de få bostäder som står till buds. Att de trots sina otillräckliga ekonomiska tillgångar har bostad beror på att det i Nederländerna är

---

⁵ Inom sociologin har begreppet karriär vanligen kommit att användas i samband med förklaringsmodeller för avvikande beteenden. Becker (1963/1973) beskrev till exempel den process marijuanabrukaren går igenom för att bli en fullfjädrad användare av drogen som ”marijuanarökarens karriär”. Ett annat exempel är Clowards & Ohlins (1960) användande av begreppet som förklaring till ungdomsbrottslighet. De menade att unga män från ”underklassen”, i brist på legitima karriärmöjligheter och med hjälp av de kriminella kontakter deras närmiljö tillhandahöll, kunde uppnå mening, motivation och status genom ”kriminella karriärer”.

”legalt” att ockupera fastigheter som stått tomma i minst ett år. För att få polisiär hjälp med att vräka ockupanter från sådana hus måste fastighetsägare först erhålla ett officiellt byggnadslov för renovering eller tillstånd att riva huset.

Kvinnornas bristande respekt för egendomsrätt beror inte bara på begränsad ekonomi. De lever också efter ickekapitalistiska ideal och husockupation är ett sätt att agera antikapitalistiskt eftersom den kan motverka och/eller fördröja rivning eller lyxrenovering av äldre bostäder och på så sätt motverka att innerstaden enbart bebos av höginkomsttagare eller att den ursprungliga statsmiljön kontoriseras. Dessutom tilltalas kvinnorna även delvis av denna boendeform på grund av att husockupation är ett sätt att skapa plats för kollektivboende samt för olika former av politisk, social och kulturell verksamhet.

Mina egna erfarenheter av husockupation i Amsterdam säger mig att detta fenomen accepteras av många sociala grupper i det övriga holländska samhället. Till exempel besöks, och även i viss utsträckning arrangeras, kulturella aktiviteter i ockuperade hus ofta av individer som inte själva bor ockuperat. Eftersom vad som anses avvikande, och i förlängningen dåligt handlande, beror på den sociala strukturens meningssystem och husockupation kan sägas vara en i viss mån integrerad del av den holländska kulturen behöver detta sätt att bo således inte innebära att husockupanter misskrediteras av det holländska samhället (Becker, 1963/1973, s 8-12).

Att den holländska synen på alternativa levnadssätt är så tolerant kan möjligen bero på att många som, åtminstone för några år sedan, arbetade inom holländska media och därmed påverkade samhällsliga attityder, var före detta politiska aktivister med socialistiska ideal.

Då avvikelse skapas av samhället förändras den också med tid och plats (ibid. s 8-12). För kvinnorna i min studie innebär avvikelsens kontext- och situationsbundenhet att de upplever att deras boende i respektive hemländer medför att de där misskrediteras som mödrar, men inte i samma grad i Nederländerna.

Flor anser att hennes alternativa livsstil per automatik gjorde att hon värderades som en dålig mor av det Tjeckiska konventionella samhället: ”...in Czech I have this feeling a lot because there I was really different and there I had this feeling that if my children go like for example dirty to school its, people already say ”Ah!” You know...”

Kristina har liknande erfarenheter från Slovakien:

You can feel it much more over there, but here (i Amsterdam) its normal nobody is looking at you in a strange way (...) Lukas (sonen) grandmother was watching something on TV about squatting (husockupation) in Prague and they were saying "They are just starting here but for example in Holland there are people with a kid living in a squat and hole families", and she was looking at the squatters in the TV and she was saying to me "They are talking about you eh" (laughs). Yeah, but *here* its really normal (laughs), so they have to somehow learn... I think when I go there its like my mission to... for me its funny because I don't take it serious when somebody is like pointing finger on me. I think its good for them to see. Its like therapy with shock (laughs).

Att Kristina inte uppfattar att hennes boendeform medför att hon misskrediteras som mamma av det holländska samhället tycks hjälpa henne att bemästra den outtalade kritik hon känner av i Slovakien och även inge henne hopp om att det slovakiska samhällets uppfattningar kring husockupation som avvikande skulle kunna förändras.

Kristina, Flor och Carla refererar till den holländska kulturen som öppen och menar att de flesta holländare accepterar husockupation på grund av att de ogillar både bostads -brist och -spekulation. Trots detta säger Carla att hon ibland stöter på negativa reaktioner när hon tar med sina barn på husockupationsaktioner: "People sometimes say "You should know better, you have kids." " Husockupation accepteras således inte heller i Nederländerna av alla. Att boendet även kan innebära vissa praktiska svårigheter medges av Kristina som säger att det ofördelaktiga med att bo ockuperat är osäkerheten i att inte ha ett permanent hem: "Negative is that you can never be sure that this is the place where you can stay forever, this is your house, it just depends on everyday with knowing that this is not forever, the kind of feeling, insurance..." Även Flor är medveten om att denna boendeform för många innebär en osäkerhet och ett ständigt omkringflyttande. Hon säger att hon och hennes döttrar har haft tur som har bott i samma hus i tre år: "This is also different, if I didn't have so nice house and I would have to move with the children from squat to squat it would probably also be very difficult you know".

3.2.2 *Antimaterialism*

Kvinnornas ekonomiska situation begränsar deras möjligheter till konsumtion. De har emellertid även själva i stor utsträckning valt att ställa sig utanför konsumtionssamhället för att istället leva efter antimaterialistiska ideal.

Exempelvis tycks Bella prioritera sitt sociala umgänge framför att konsumera: ”I perioder av mitt liv så har jag försörjt flera personer på ett socialbidrag så jag har sån ovanlig bra hand med pengar, jag har inget behov av att köpa.” Bella löser de materiella behov hon trots allt har, genom att ärva t ex kläder och mobiltelefoner från sina vänner.

Även inom husockupantrörelsen i Amsterdam är det kutym att låta materiella ting gå i arv och att den person som har pengar för tillfället bjuder sina vänner på det som måste inhandlas.

Liksom de flesta andra husockupanter i Amsterdam motsätter sig Carla, Flor, Kristina och Sabrina även konsumtionssamhället genom systematisk återvinning. I Amsterdam kan man återvinna det mesta, man kan t ex få eller hitta mat som ”blivit över” från en del affärer och marknader när de stänger. Kristina säger: ”When somebody from the house is going to the market, a biological market on Saturdays, they bring some vegetables and some biological bread from the bakery, so we don't buy much of that.” Under sophämtningsdagar kan man också på gatan hitta allt vad som behövs i ett hushåll t ex kläder, möbler, köksredskap och elektronik. Detta gör att kvinnorna trots små ekonomiska tillgångar har förhållandevis välutrustade hem.

En av anledningarna till kvinnornas antimaterialistiska livsinställning är osäkerheten i att bo ockuperat. Kristina säger: ”You learn a lot how you don't get so close to material things, because you know you have it here but maybe you have to move house and you have to leave the no important things here or throw them out, and its not so difficult to leave everything and start again.” När man blir vräkt från ett hus vet man vanligtvis inte vart man skall ta vägen närmast och kan därför inte ta med sig merparten av sina saker. Eftersom man vet att man med tiden kommer att återvinna allt igen lägger man inte heller så stor vikt vid att transportera sina saker.

3.3 Droganvändning och möjlig stigmatisering

Enligt Trulsson (1998), som har studerat droganvändande mödrar i Sverige, riskerar sådana kvinnor överlag och särskilt de som har barn att stigmatiseras (s 37). Stigmatisering innebär att en individ degraderas socialt på grund av att hon besitter en egenskap som uppfattas som avvikande. En misskrediterande egenskap, ett stigma, kan vara ett fysiskt handikapp, beröra en individs karaktär eller en persons ”rastillhörighet”. En annan orsak till stigmatisering är en diskrepans mellan förväntad och social identitet (Goffman, 1963/1990, s 12-15). Enligt Elisabeth Ettore löper droganvändande kvinnor inte bara större risk att stigmatiseras; denna risk är också större än mäns i motsvarande situation. Detta tror hon beror på att kvinnan förknippas med moderskap.

”Eftersom kvinnokroppen härbärgerar kvinnans reproduktiva förmåga, ses drogmisbruk som en attack på den kvinnliga naturen.” (refererad i Trulsson, 1998, s 37).

Kvinnorna i min studie har själva en liberal inställning till bruk av droger.

...nån gång så tar jag amfetamin, nån gång röker jag hasch... vad tar jag mer, ja om det kommer nån sån här intressant drog, det är egentligen det jag är intresserad av... att prova (...) inte så mycket i nu-nöje, det är mycket mer medicinerna som är det. (...) Nää, utan det är, eller alkoholen den har funkad för mej, det ligger sådär, eller har legat, eller gör det, så det måste jag alltid se till så att jag inte dricker för mycket eller för ofta och det gör jag inte heller... (Bella)

Risken att stigmatiseras på grund av droganvändande är avhängig samhällets inställning till droger. I Sverige klassificeras allt bruk av illegala droger som missbruk oavsett hur ofta de används eller vilka konsekvenser användandet får för individen (Hilte, 1990, s 17). De droger Bella använder mer regelbundet är dock utöver alkohol läkemedel som Prozac och sömntabletter. Eftersom drogerna är legala och Bella håller sin konsumtion inom ramarna för vad som anses acceptabelt leder inte hennes droganvändning till någon stigmatisering.

Carla använder ibland hasch och marijuana, Flor röker marijuana dagligen och Kristina brukar förutom hasch, ”partydroger” som amfetamin och ecstasy.

Den holländska inställningen till droger är tämligen tolerant. Att röka marijuana och hasch är tillåtet (Tops, 2001) och enligt vad jag har erfårit accepteras användande av amfetamin och ecstasy i flertaliga subkulturer om de används i begränsad omfattning. Att många, även mödrar, i Holland röker hasch och marijuana gör att Flors och Carlas drogbruk i åtskilliga kretsar inte ses som klandervärd.

Kristinas bruk av amfetamin och ecstasy skulle kunna vara acceptabelt eftersom bruk av dessa droger i mindre mängder accepteras i många sociala grupper i Nederländerna. Trots detta kritiserade en del av de boende i Oude emellanåt Kristina och fällde kommentarer som t ex ”Hon borde ta hand om sitt barn istället för att festa” och ”Hon är bara intresserad av att hitta en pojkvän”. Enligt Goffman (1963/1990) är det vanligt att en person som har ett stigma också tillskrivs andra negativa egenskaper än det stigmat baseras på (s 15- 17). Trulsson (1998) skriver att drogbrukande mödrar ofta av sin omgivning tillskrivs egenskaper, som t ex ”lösaktig”, ”bryr sig inte om barnen” och ”en dålig mor” (s 36). De individer som fällde negativa omdömen om

Kristinas festande ser inte bruk av ”partydroger” som avvikande och den kritiserade egenskapen var inte direkt Kristinas droganvändande. Trots detta kan man här tala om en form av stigmatisering från dem som kunde förväntas vara relativt toleranta. En mor förväntas ägna sig åt sitt barn och inte åt fest och droger.

I Kristinas fall handlade fördömandet om att hon prioriterade droger framför barnet men det kan också handla om drogens art. Crack-kokain är en drog som även i Nederländerna ses som ”tung” och farlig vilket medför att Sabrina på grund av sitt drogbruk stigmatiseras av dem som vet eller anar vilken drog hon använder.

Sabrina, som vanligtvis tar med sin son överallt, vill inte ta med honom när hon säljer de hemlösas tidning. Detta säger hon beror på att hon är rädd för att folk skall klassificera henne som missbrukare och därmed utgå från att hon är olämplig som mamma. Detta är något hon antar i värsta fall skulle kunna leda till att sonen omhändertas.

Avril Taylor (1993), som har studerat hur en grupp kvinnliga intravenösa droganvändare i Skottland lever, skriver:

the women in this study considered that the majority of professionals with whom they came into contact held this opinion, that drug use *per se* was evidence of a lack of complete fitness for the task of parenting. Such opinions are, however, based on nothing more substantial than reliance on stereotypes of drug users, with little empirical evidence on which to base them (s 100).

För Sabrinas del innebär stigmatisering att hon känner osäkerhet inför hur ”normala” individer, och då särskilt de professionella som socialarbetare eller liknande, kommer att uppfatta och bemöta henne (Goffman, 1963/1990, s 24).

Den nederländska drogpolitiken är tolerant i jämförelse med många andra länders (Tops, 2001). Risken att få sitt barn omhändertaget är för en droganvändande kvinna antagligen större i t ex Sverige än i Nederländerna. Men föreställningen om den droganvändande kvinnan som en olämplig mamma är djupt rotad i alla västerländska samhällen, ett förhållande som ger, inte bara personer med moralisk auktoritet, utan alla människor ”rätten” att döma droganvändande mammor.

4. Kvinnornas formuleringar kring moderskap

I denna analys belyses de studerade kvinnornas syn på gott moderskap och deras försvar mot potentiella misskrediteranden från samhället.

4.1 Bindning och tillgänglighet

Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (1997) skriver att i och med industrialismen och dess idealiserande av borgarklassen och dess könsideologi, där kvinnans ”yrke” kom att utgöras av mödrskapet, fastställdes den nära kopplingen mellan mor och barn. ”1900-talets idealiserade moderskapsmodell postulerar att ansvaret vilar på en kvinna – den biologiska modern. För henne är den primära och nästan enda missionen att vara till för barnet under dess formativa år.

Motsvarande syn på barnet är att det behöver konstant vård och omsorg från *en* vårdnadshavare (läs den biologiska modern)” (s 57).

Idag har detta synsätt omvärderats av många. Inom sociologin har moderskapet kommit att ses som en icke-essentiell utan en socialt framställd roll (Chodorow, 1978; Skeggs, 1999; Ferraro & Moe, 2003 m fl). Under senare tid har även faderns betydelse som vårdnadshavare kommit att få större betydelse (Trulsson, 1998, s 77). Trots detta är den gängse uppfattningen om en grundläggande bindning mellan mor och barn och moderns tillgänglighet som nödvändig för barnets välbefinnande svår att avlägsna sig från (Trulsson, 1998, s 77; Taylor, 1993, s 111), ett förhållande som också gäller för kvinnorna i denna studie.

Det råder en uppfattning om att kvinnor trots svåra förutsättningar instinktivt känner att de vill ta hand om sina barn. En åsikt som troligen kan härledas ur det biologiska perspektivets antagande om att kvinnan på grund av sin förmåga till graviditet och amning är bättre ämnad för barnavård än män (Chodorow, 1978, s 11-15).

En av kvinnorna i min studie, Kristina, som hade bestämt sig för att adoptera bort sitt ofödda barn säger: ”I came to a social worker and she offered me the possibility of adoption, and I was thinking this could be the good thing, no? For me in my situation... But in the moment Lukas was born I just couldn't do it.” Trots att Kristina egentligen inte velat ha barn, var ung, bostadslös och

utan inkomster ”kunde” hon inte adoptera bort sitt barn.⁶ Anledningen till detta tycks vara den starka bindning Kristina kände till det nyfödda barnet vilket visar att hon kände och handlade i enighet med den vedertagna uppfattningen om mammors naturliga bindning till sina barn. I denna mening reparerar Kristina också de ursprungliga, antaget klandervärda, planerna på adoption och uppträder istället så som förväntas av en ”riktig mor”.

I en studie av kvinnliga intravenösa droganvändare i Scotland visar det sig att: “The expectation that mothers should be the prominent, if not the sole, carer for young children is still strong in our society, and those who choose to put the care of their young into hands of others in order to further a career are still regarded as less than good mothers” (Taylor, 1993, s 111). Taylor ser bilden av modern som huvudsakligt ansvarig för barns välbefinnande som en grundläggande orsak till att de flesta av kvinnorna i hennes studie försöker leva så att deras drogberoende inte påverkar deras barn (s 113).

Trulsson (1998) har studerat droganvändande mödrar som lever åtskilda från sina barn. Liksom Taylor anser Trulsson att synen på modern som oumbärlig för sina barn ligger till grund för att kvinnor som får sina barn omhändertagna fördöms. Trots risk för social degradering kände några av kvinnorna i Trulssons studie en lättnad över att få sina barn omhändertagna, vilket hon menar kan härledas ur svårigheten för drogbrukande mammor att leva upp till bilden av ”den goda modern” (s 162-171).

Sabrina antar att omvärldens syn på henne som missbrukare skulle kunna leda till att hennes son omhändertas. Eftersom Sabrina är av uppfattningen att sonens behov av att växa upp med sin mor är viktigare än hennes drogbruk försöker hon hålla användandet av droger under kontroll.

Trots att Sabrina inte lyckas leva upp till idealbilden av den drogfria modern, tyder hennes syn på sonens välbefinnande som viktigare än det egna (drogbruket) på en grundläggande god ”mammamoral”.

---

⁶ I det västerländska samhället har ungdom och moderskap kommit att framstå som en olämplig kombination, vilket medför att många tonårsmödrar uppfattar sig som misskrediterade (Ydrefelt, 2003).

Bella som emellanåt drabbas av depression och psykos refererar till alkoholen som en drog som har hjälpt henne att bli ”normal och lycklig”. Trots detta valde Bella bort alkoholen när hon blev gravid: ”Så när jag gjorde mej själv med barn, så var det ju, jag ville vara klar i huvudet så... jag gillar det nyktra och det hände i och med att jag fick barn”.

Taylor (1993) skriver att de droganvändande kvinnorna i hennes studie oroade sig lika mycket för sina ofödda barns hälsa som ”vanliga” kvinnor gör (s 104). Liksom andra mammor ville inte heller Bella utsätta sitt ofödda barn för den risk alkoholkonsumtion under graviditeten tros innebära.⁷ Denna inställning tyder på att Bella är medveten om och delar samhällets syn på att barn och droganvändande inte hör ihop (Trulsson, 1998, s 80).

Gunvor Andersson menar att normerna för kombinationen drogbruk och barn är klarare än de för kombinationen psykisk sjukdom och barn (refererad i Trulsson, 1998, s 80-81). En period var Bella rädd att hon på grund av sin psykiska sjukdom skulle mista den delade vårdnaden om sin son. Nu tar Bella Prozac och sömntabletter, mediciner som hon refererar till som ”våldigt starka droger”, och detta stämmer därför inte överens med hennes bild av den nyktra modern. Detta användande av ”droger” försvarar hon med att hon behöver det ”just nu för att hålla sig över ytan och för att kunna sova” som hon menar är förutsättningar för att hennes vardagsliv med familjen skall fungera: ”Jag är bara intresserad av att kunna fortsätta finnas, först och främst, så länge... sen jag har barn i alla fall (...) nu är det såpass viktigt att jag och min lilla familj ska överleva...”

Trots att Bella egentligen delar den vedertagna uppfattningen om att drogbruk och moderskap inte hör ihop accepterar hon en viss form av droganvändande då detta gör henne mer tillgänglig för sonen. Bellas bruk av mediciner rättfärdigas således: Det ses som en förutsättning för att hon skall fungera som mamma.

Trots att känslan av att vara outhärlig för en annan person kan vara tillfredställande så är den också krävande. De här kvinnorna väljer trots ”svåra omständigheter” att handla i enighet med den grundläggande normen i moderskapsdiskursen: Barns behov av moderns närvaro för sitt välbefinnande och moderns önskan att tillfredsställa detta behov. Trots att dessa kvinnor i vissa

---

⁷ Den internaliserade föreställningen om den droganvändande kvinnan som en olämplig mamma i kombination med den vedertagna uppfattningen om att gravida kvinnors drogbruk kan skada fostret gör att många kvinnor försöker sluta använda droger när de upptäcker att de är gravida (Trulsson, 1998, s 78-81; Taylor, 1993, s 99-108).

avseenden bryter mot normer om gott moderskap tyder deras vilja att finnas till för sina barn på att de eftersträvar en grundläggande ”mammamoral”.

4.2 Husmorsideal

Beverly Skeggs (1999), som har studerat hur konstruktioner av klass och kön bestämmer kvinnors sociala positioner, anser att fenomenet respektabilitet har använts och används som klassmarkör. Hon skriver att med industrialismen fastställdes borgarklassens moral som samhällelig norm. Idealiserandet av medelklassen medförde att medelklasskvinnor kom att uppfattas som respektabla och arbetarklasskvinnor som icke-respektabla. Genom att lära sig borgerlig huslighet förväntades kvinnor från arbetarklassen således kunna uppnå respektabilitet (s 11-13).

Skeggs anser att strävan efter respektabilitet fortfarande har stor inverkan på de engelska arbetarklasskvinnors liv, som hon studerat. Arbetarklasskvinnor som lever upp till traditionella husmorsideal som till exempel god mathållning och hygien därigenom förväntas kunna uppnå status och egenvärde (s 77).

Marianne Gullestad (1984), som har studerat hur det vardagliga livet ter sig för några unga arbetarklassmödrar i en norsk förort, skriver också om hur viktigt det var för dessa kvinnor att sköta hemarbetets traditionella husmorssysslor som omvårdnad av barn, städning, tvätt av kläder, matlagning och att se till att hemmet är trivsamt (s 99).

I nedanstående presentation av god omvårdnad illustreras hur kvinnorna i min studie söker leva upp till traditionella husmorsideal som god mathållning och renlighet.

4.2.1 Mathållning

Enligt Folkhälsoinstitutets informationsskrift för småbarnsföräldrar är det viktigt att barn äter ”ett rejält huvudmål mitt på dagen” (1999, s 101). Detta ideal gäller inte bara en svensk myndighets rekommendation till föräldrar i Sverige. Att denna uppfattning delas av mödrar i andra länder kan man se i en norsk studie, av unga arbetarklassmödrar, i vilken en av kvinnornas vardagliga uppgifter är att laga middag till familjen (Gullestad, 1984, s 99, 110). I en studie om nordamerikanska mödrars obetalda hemarbete och ansvar för att föda familjen kan man läsa att kvinnor, även de som har svårigheter att få hushållspengarna att räcka till, ser till att deras barn får rejäl mat varje dag (DeVault, 1991, s 79, 113-114, 187).

Att ge sina barn ordentlig mat är ett ideal av betydelse även för kvinnorna i denna studie. Flor till exempel lagar middag varje kväll. Eftersom hon har ytterst lite pengar löser hon situationen genom att återvinna och snatta mat. Flor är vegetarian och föredrar ekologiskt odlade produkter. Hälsokost och dylikt är vanligen dyrare än ”vanlig” mat. Att snatta mat i ”fina” varuhus ger Flor och hennes döttrar möjlighet att äta hälsosam mat.

Flor har som mamma ansvar för att ge sina döttrar mat. Dessutom vill hon ge dem hälsosam mat. Trots att snatteri i de flesta kretsar anses vara ett icke-önskvärt beteende, så är det detta beteende som ger Flor möjlighet att föda sina döttrar i enighet med sina egna önskningar och sociala förväntningar. Hon använder det som Scott och Lyman (1968) kallar ”åberopande av lojaliteter”, d v s hon försvarar sitt ”kriminella” beteende med att det är nödvändigt då den tjänar att tillfredställa behov hos närstående som hon måste ansvara för (s 51).

Taylor (1993) menar att missbrukande mödrar känner att de måste bevisa att de är bra mammor i större utsträckning än andra mammor (s 117). Nästan varje gång jag besöker Sabrina visar hon stolt upp sitt välfyllda kylskåp och skafferi. De gånger hon återvunnit nya köksredskap demonstrerar hon även dessa. Sabrina frågar alltid, när vi är på besök, om min dotter och jag vill ha något att äta. När vi går därifrån frågar hon mig alltid om jag har tillräckligt med mat till oss hemma och trots att jag vanligtvis säger att jag har det så går jag alltid därifrån med väskan full med mat. Genom att poängtera att hon tycker att mat är viktigt, tycks Sabrina vilja visa mig att hon är en bra husmor och mamma.

Vid ett tillfälle berättade Sabrina att hennes mamma hade ringt henne från Italien och frågat vad hennes barnbarn ätit den dagen. Detta råkade vara en dag då Sabrina inte lagat middag, och hon berättade för sin mamma att han hade ätit mackor. Då frågade Sabrinas mamma vad hon gjorde med pengarna som hon skickade varje vecka, vilka var ämnade för mat åt hennes barnbarn. Sabrina, som var mycket upprörd över kritiken, eftersom hennes mamma antydde att hon spenderade pengarna på droger, visade mig sitt fulla kylskåp. Trots att Sabrina klagade på sin mamma, märkte jag att kritiken gjort intryck: Den kvällen lagade Sabrina middag.

Återigen tycktes Sabrina känna sig tvungen att bevisa för mig och sig själv att hon är en god mor.

Också för Kristina, som ofta kritiserar av de andra boende i Oude för att inte ge sin son tillräckligt med uppmärksamhet, är mat ett viktigt ämne. Hon förklarar varför hon köper ekologiskt riktigt odlade produkter till sin son Lukas:

Because I mean I'm fucked up from everything, and the food already long time ago, and drugs, so biological food is not going to save me (laughs) but maybe for Lukas when he is growing, later he can go to Mc Donald or what ever he will decide, but now when I can give him something really good, there is *something* good that I can give him (laughs), so why not to, to make him grow in a good way no? To give him the good things to grow.

Kristina är medveten om att hon inte alltid handlar i enighet med idealet om den självuppoffrande modern, men genom att ge sin son hälsosam mat kan hon ändå till viss del identifiera sig med den omvårdande modern och känna viss tillfredsställelse. Vid ett tillfälle sa Kristina stolt att "folk i Slovakien är förvånade över att Lukas äter grönsaker". Kristina återvinner mycket grönsaker och Lukas har till skillnad från många andra barn lärt sig att tycka om att äta grönsaker, ett mål som många föräldrar har svårt att uppnå. Att Kristina lyckats härmed ger henne viss status som mamma.

Skeggs (1999), inspirerad av Bourdieu, skriver att trots att arbetarklasskvinnorna i hennes studie inte kan omvandla sitt kulturella kapital till medelklassens ekonomiska och symboliska kapital så kan de ändå i vissa fall använda sig av sitt kulturella kapital för att uppnå respektabilitet (s 254-255).⁸

Kristina, som städar och passar barn i holländska medelklasshushåll, kritiserar och tar avstånd från de holländska medelklasskvinnorna när hon vid ett tillfälle uttryckte sig ungefär så här: "I had to make a cake for her kid's birthday, because she don't know how to make a cake. Dutch women are really bad on things like cooking. They buy everything ready, look in the supermarket, everything you can buy is already prepared."

Skeggs skriver att medelklasskvinnor inte behöver bry sig om att försöka uppnå respektabilitet genom att vara bra husmödrar då deras tillgång till symboliskt och ekonomiskt kapital gör att de

---

⁸ Enligt Pierre Bourdieus kapitalmetaforer står ekonomiskt kapital för materiell rikedom, socialt kapital för inflytelserika relationer och kulturellt kapital för de kunskaper individen får genom sina föräldrar och utbildning. Den som innehar det ekonomiska, kulturella och sociala kapitalet besitter också förmågan att göra de distinktioner som krävs för att omvandla dessa kapital till symboliskt kapital. Individer med tillgång till symboliskt kapital innehar makten att definiera de samhälleliga spelreglerna, vilket innebär att de kan se till att göra gällande de normer som ger den egna gruppen bekräftelse och respekt (Skeggs, 1999, s 20-21; Bourdieu, 1984, s 114; Moe, 1994, s 167-168).

redan är respektabla. Trots att Kristina inte besitter de holländska medelklasskvinnornas respektabilitet kan hon använda sig av sitt kulturella kapital för att uppnå status. Genom att hävda sin egen praktiska förträfflighet kan Kristina i viss utsträckning tillskansa sig ansvar och moralisk auktoritet (s 114-115).

4.2.2 Renlighet

Skeggs (1999) framhåller att hygien fungerar som måttstock på respektabilitet (s 71). För de norska arbetarklassmödrarna i Gullestads (1984) studie innebar att vara en god husmor, förutom god mathållning, att de skulle kunna visa upp ett nystädadt hem och välvårdade barn (s 120-122).

Detta är ideal av vikt även för kvinnorna i min studie.

Flor, Kristina och Sabrina är noga med att deras barn duschar, borstar tänderna och bär nytvättade kläder. Deras hem är i stort sett alltid rena och välstädade och disken är diskad. Vid de få tillfällen deras hem är stökiga ursäktar de sig med att påpeka att det är stökigt men att de skall städa så fort de får tillfälle. Med sådana kommentarer verkar de vilja klargöra att röran är en tillfällighet och inte återspeglar hemmets vanliga tillstånd (ibid. s 101). Därmed visar de att de vill uppfattas som goda husmödrar.

När Flor var bortrest i en vecka passade hennes pojkvän hennes döttrar:

When I came back from Spain. Oh my God the room was so mess and the corridor was so mess, everything was so mess, but *really* dirty yeah! I don't mind things around but I like the floor clean, you know, and clean... it was so dirty here, dirty washing (laughs) so it took me some time to clean it up.

Flor beskriver hur hennes pojkvän och döttrar hade låtit hemmet förfalla under hennes korta frånvaro och hur det krävdes att hon tog tag i hemarbetet för att återställa den vanliga ordningen.

Trots att gamla husmorsideal verkar förtryckande på kvinnor så kan de också upplevas som något positivt, eftersom den som sköter familj och hushåll på ett respektabelt vis kan uppnå moralisk status (Skeggs, 1999, s 70-91). Trots att Flor kanske hellre skulle lägga sin tid på annat än städning, kan hennes kommentar tolkas som att hon känner en viss tillfredställelse över att vara den i "familjen" som besitter förmågan att se till att hushållet fungerar.

Bella skiljer sig från de andra kvinnorna genom att hon tillstår att hon inte alltid lyckas leva upp till de traditionella husmorsidealen:

...om man sköter barnet otraditionellt, i perioder gör man såna grejor som man glömmet liksom, han har samma byxor på sej i en vecka, det spelar väl ingen roll, det är skitigt men vaddå det skadar inte honom eller sådär, och han tänker inte heller på det för han pallar inte heller men ... sen så vet man, sen så får man höra i efterhand att människor säger att han luktar eller han det och det liksom. När han kanske inte mår så bra, när han plötsligt bryr sej själv liksom och så har han fått en sån stämpel kanske, nån som säger "Nä jag vill inte sitta bredvid dej!" Bara för att barn *är* såna och då ibland så när man mår dåligt så tänker man på det eller får höra det och då är det liksom som att den kritiken är så, det är så *starkt* och man känner sej så jävla hopplös och "Fan detta har jag vetat om så många gånger innan, varför har jag *fortfarande* inte fixat det!"

Å ena sidan säger Bella att hon inte tycker att det borde vara så noga med hygien och renlighet eftersom "lite skit" inte är fysiskt skadligt och hon anser att folk egentligen borde ha rätt att ägna sig åt andra saker än överdriven renlighet. Å andra sidan så tycker hon att det är ytterst problematiskt att hennes brist på respekt för traditionella husmorsideal påverkar hennes son negativt. Att hennes "bristande" omvårdnad orsakar sonen psykiskt lidande ger henne mycket dåligt samvete.

Scott och Lyman (1968) skriver att individer kan ursäkta ett avvikande beteende genom att hänvisa till att de på grund av fysiska eller psykiska hinder är oförmögna att leva upp till förväntningarna (s 48). Bella försvarar sitt handlande genom att hänvisa till sin psykiska sjukdom. Hon säger att hon inte klarar av att sköta hushållet i enighet med sociala förväntningar när hon mår dåligt:

...min stora kamp när jag mådde dåligt, det jag tänkte när jag mådde dåligt är om jag nånsin kommer upp igen, eller det låter dramatiskt, eller om jag kommer upp igen *då* ska jag lära mej att städa, det var så jävla viktigt, för när jag mådde dåligt då är detta, jag har ingen möjlighet liksom det bara växer och växer, och man trampar på, och jag ser att Jona (sonen) går bland alla grejor...

Trots att Bella menar att hon inte klarar av att sköta hushållet när hon är sjuk så visar hon en medvetenhet om att hon borde göra det för att hennes son skall må bra, varför Bella till och med lovade sig själv att bli en god husmor om hon blev frisk igen. Bella säger att hon mår bättre nu och att hon försöker hålla sitt löfte till sig själv:

...nu så i och med att jag mår så bra och att jag kämpar, jag menar jag månne kanske inte så bra, men jag har kämpat så jävla mycket så att jag har liksom börjat att ha en disk som är diskad, som gör att jag blir jävligt stolt och jag har lättare för att se vad som skall göras för att allt ska vara bra, liksom det börjar funka lite och det gör det ju emellanåt, men jag tror att det börjar funka ännu bättre nu, alltså så där lite mer, ordnat nån sorts grundgrej hur man har ett hem liksom (...) jag håller på och försöker liksom att, jag lagar mat och försöker att städa. (...) Jag blir jätteglad, för mej är det jätteviktigt när Jonas kompisar är här och om dom säger till mej liksom att ”Fan jag tycker det är skitschysst hemma hos dej!” Jag behöver höra det.

Bella säger att hon blir stolt av att ha en disk som är diskad. Liksom de andra kvinnorna kan hon med hjälp av att sköta hemmet på ett respektabelt vis uppnå viss bekräftelse.

Sociologen Potter (1996) skriver att människor för att öka trovärdigheten i sina berättelser ibland åberopar vittnen som poängterar att det sagda stämmer (s 116). Genom att föra in att sonens kompisar säger att Bella har det ”skitschysst hemma” förstärker Bella sanningshalten i påståendet om att hon nu faktiskt har ett trivsamt hem. Samtidigt som hon håller sig kvar vid sin sjukdomsförklaring när hon säger: ”Jag behöver höra det.” Att Bella poängterar att hon behöver uppskattande kommentarer visar att hon fortfarande tvivlar på sin förmåga att vara en god husmor. På grund av att hon inte helt släpper sin sjukdomsförklaring kan hon således även legitimera eventuella fortsatta misslyckanden.

Med hjälp av att ta fasta på och framhäva traditionella husmorsideal om god mathållning och renlighet kan Flor, Kristina och Sabrina, trots ett potentiellt misskrediterande från samhället, uppnå viss respektabilitet och visa att de är bra mödrar. I de fall de inte fullständigt lever upp till idealet att ha ett välstädat hem ursäktar de sig och hänvisar till att detta bara beror på tillfälligheter.

Genom att kontrastera sig mot de holländska medelklasskvinnorna visar Kristina att hon tycker att hon i vissa avseenden till och med är en bättre mamma än de som innehar den potentiella makten att klassificera henne som en dålig mor.

Bella skiljer sig från de andra kvinnorna då hon erkänner att hon inte alltid är en bra husmor. Hon framhåller dock att hon försöker leva upp till idealen och presenterar på så sätt sin strävan efter att bli att bli en god (hus)mor.

4.3 Fostran samt kollektivt och ockuperat boende

I en studie av svenska småbarnsföräldrars balansgång mellan traditionella könsroller och modernitetens krav på självförverkligande skriver Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) att det nutida föräldraskapet innebär ett ansvar för att fostra sina barn så att de får möjlighet att utvecklas på bästa möjliga sätt (s 114).

4.3.1 Fostran

Föräldrarna i ovan nämnda studie vill lära sina barn ansvarsfullhet eftersom de ser denna kompetens som en förutsättning för att barnen i framtiden skall lyckas uppnå en god levnadsstandard. Föräldrarna anser att en förutsättning för att barnen skall bli ansvarsfulla individer är att de känner trygghet i familjen, både materiellt och i sina sociala relationer. Andra viktiga ideal som poängteras är individualitet och självständighet. De vill lära sina barn social kompetens, men barnen förväntas också gå sin egen väg och att inte falla för gruppträck (ibid. s 115-116).

Ansvarsfullhet och självständighet är också de ideal för fostran som är viktigast för Flor och Carla. När jag ber Flor beskriva varför hon tycker hon är en bra mamma säger hon:

I respect their own personality and teach them how to be independent and how to care about themselves and their life. So I think I am good because I can prepare them for what is coming in their life, because they will grow up... I try to teach them responsibility for themselves... very important because there is so many people who are not responsible, even they are adults they need all the time somebody to tell them "Ah you do this, you do this"... If you watch TV, you're used with TV and that's all society because everybody watch TV and... there is all kind of reklams for "When you get up, you drink this kind of coffee and you put this kind of deodorant and then you go to work and you do this and this"... I think people are comfortable because its more easier for them like this way ... I think many parents they have ideas how the life is and how its supposed to be... and then when something happen what they don't expect will happen it break them because they think its like this and then they find out that it is not.

Enligt Åkerström (2004) innebär föräldraskapet en moralisk identitet där människans vana att jämföra sig med andra förstärks (s 85). I en amerikansk studie kan man läsa att individens behov att jämföra sig med andra syftar till att dels uttrycka ett avstånd från andra och dels uttrycka den egna identiteten (Snow & Anderson, 1987, s 1348-1350, 1366-1367). Flor tar avstånd från "vanliga" människor som hon anser vara icke-reflekterande slavar under det kapitalistiska samhället, som inte tar ansvar för sitt liv. I denna sociala jämförelse uttrycker hon också sin

identitet genom att understryka att hon på grund av sina ideal och ansvarsfulla karaktär har bättre förutsättningar att lära sina döttrar självständighet och ansvarsfullhet än vad andra föräldrar har.

Också Carla kontrasterar sig mot mer materiellt privilegierade mödrar när hon säger:

I think my kids they are gonna be survivors actually because... I have like one kid that I watch and the mother is like rich and sort of spoil the kid, but with me its like, when they ask "No you're gonna wait, you have to wait and you have to collect yourself some money to do it" I give them jobs to collect it and... its not so... When we do something they are thankful for it, its not like... they think its normal, you know.

I en studie om skuld känslor hos svenska lönearbetande mödrar skriver psykologen Ylva Elvin-Nowak (1999) att man i åtskilliga undersökningar om föräldraskap kan se att det i det moderna samhället är vedertaget att föräldrar inte bör skämma bort sina barn (study 3: s 20).

Enligt Scott och Lyman (1968) kan avvikaren genom att hävda att de potentiella fördömnarna begår andra och värre "brott" utan att straffas för det, rättfärdiga den egna förseelsen (s 51). Genom att peka på att den rika mamman skämma bort sitt barn istället för att som Carla ta ansvar för att lära sina barn självständighet och att inte ta materiella ting för givet kan Carla rättfärdiga att hon faktiskt inte kan ge sina barn många av de ting andra föräldrar kan ge sina barn.

Liknande iakttagelser av hur mödrar med sämre ekonomiska förutsättningar betonar vikten av att lära sina barn överlevnadsstrategier kan man läsa om den nordamerikanska studien *Feeding the family*. Förutom att barnen till de undersökta fattiga svarta kvinnorna i sin observation av mödrarnas dagliga kamp för brödfödan lär sig "that survival is never to be taken for granted" så lägger dessa mödrar också större vikt än mer privilegierade mödrar vid att medvetet lära sina barn ansvar och självständighet. Barnen i dessa familjer förväntas t ex ta stor del i hushållsarbetet och att kunna försvara sig själva i en "hård" omgivning. En kvinna säger: "I told them, "You stand up and say "I am somebody" because if not, you're just going to be with the rest of them" ... So my kids, they know, they stand up for themselves. If not, they get stepped on. I tell them, "That's the way it goes."" (DeVault, 1991, s 191-192).

Enligt Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) är ansvarsfullhet och självständighet de viktigaste målen för fostran hos dagens svenska föräldrar (s 115-116). Dessa mål är också viktigast för Flor

och Carla som även anser att de på grund av sina antimaterialistiska ideal är mer självständiga och ansvarsfulla än konventionella föräldrar och att de därför har bättre förutsättningar att lära ut dessa egenskaper till sina barn. Genom att jämföra sig med och ta avstånd från potentiellt kritiska människor och deras livsstil framhävs den egna goda moralen och medföljande förmåga till god barnafostran.

4.3.2 Kollektivt och ockuperat boende

Flor tycker att det borde vara möjligt för människor, speciellt mammor och barn, att bo kollektivt eftersom hon anser att denna boendeform innebär tillgång till stort socialt stöd. Hon menar också att den interaktion med vuxna som kollektivboendet innebär är positiv för barn eftersom den stimulerar deras förmåga till förståelse för livets komplexitet:

I think it would be nice if there is possibility for people to live in communities, who like to live in communities, and especially mothers who are alone, cause for them its more easier to live with people... because they help you raise the kids. (...) Also for the children because... I think its good if they grow with more people so they get more ideas from people and not only from the mother. Because if they get more ideas from people their mind gets more open because they say "Ah my mother she thinks like this, and this person doesn't think like this, and this person doesn't think like this" and they can more put it together, you know...

Flors döttrar tar ofta hem klasskompisar som inte bor i ockuperade hus, Flor fortsätter:

...All children love it here and also the parents when they come they are like amazed how nice is the house and how great is it for the kids to grow up here because the house is so big and they can run around and the house is beautiful and... yeah children are happy here. Yeah all children that come here they are like feeling good and... so I think its good influence for kids to see that you can grow up in different ways...

Flor anser att kollektivt och ockuperat boende är positivt, men hon är också medveten om att det är ovanliga boendeformer och att osäkerheten i att bo ockuperat skulle kunna uppfattas som negativt för barn. Möjlig kritik kan dock bemötas med att det är bra för barn att ha tillgång till stöd från flera vuxna och att ha stort lekutrymme.

För att förstärka trovärdigheten i det sagda åberopar Flor vittnen (Potter, 1996, s 116). Genom att poängtera att *alla* barn trivs i Oude, även barn från vanliga boendeformer, och att dessa barns föräldrar är imponerade av hur bra barn har det i Oude använder Flor de potentiellt kritiska, hennes döttrars klasskompisars föräldrar, som vittnen på att boendeformen är bra för barn.

Enligt Scotts och Lymans (1968) redovisande förklaring ”självförverkligande”, ser aktören inget avvikande i det av andra kritiserade beteendet och vill gärna upplysa oupplysta individer om det egna agerandets fördelar (s 52). Flor ser inget moraliskt fel i att ockupera hus eftersom det är den enda möjligheten till kollektivboende, som hon således anser vara fördelaktigt för barn. Hon säger också att hon tycker att ”det är bra för barn att se att det är möjligt att växa upp på olika sätt”. Att ”vanliga” barn och föräldrar som kommer till Oude upplever boendeformen positivt innebär att Flor lyckas upplysa delar av det konventionella samhället om att det kan vara fördelaktigt för barn att bo ockuperat.

We are sold out to another owner and he is really dangerous, but to us at this point he is okay. (...) We're gonna see what's gonna happen, I don't feel that I'm okay in this place... But I think it's a really good thing to raise your kids in the squat movement here because you're all friend and when somebody need something, we have it like, like when our heater broke down, we told it and someone said “I have a heater” And another one could bring it, and another one repaired it. So I think they grow up in an environment where everyone helps each other and that's rare those days, because it's everybody on its own, and I think that's a good thing for kids, to see it around. Then they learn how friendship works, in a good way. And I think that's better. (Carla)

Trots att Carla medger osäkerheten i boendeformen så kan den rättfärdigas med andra fördelar barn får av att växa upp i husockupantrörelsen. Carla jämför husockupantrörelsen med det konventionella samhället och försvarar sig mot möjlig kritik genom att ”fördöma fördömarna” (Scott & Lyman, 1968, s 51). Hon anser det övriga samhället vara alltför individualistiskt utan utrymme för medmänsklighet medan man i husockupantrörelsen hjälper varandra, något hon anser vara positivt för barn eftersom det ger dem möjlighet att i praktiken uppleva hur äkta vänskap fungerar.

Att bo ockuperat innebär att leva under ett ständigt hot om vräkning. Flor och Carla saknar finansiella medel för att kunna bo legalt i Amsterdam vilket betyder att de inte kan erbjuda sina barn ett permanent hem. De har inte heller råd att köpa sina barn de saker som många andra barn får. Trots detta hävdar Flor och Carla att det är positivt för barn att växa upp i ockuperade hus och utan överdriven materialism. Sociologen Pertti Alasuutari (1995) skriver att människor kan “upgrade the status of their preferred behaviour by representing that behaviour as consistent with their moral principles” (s 139). Genom att referera till de egna normerna som moraliskt

överlägsna kan Flor och Carla försvara sina barns brist på materiell trygghet och framhäva den egna kompetensen för god barnafostran.

4.4 Tid och tillgänglighet

I en avhandling i psykologi skriver Elvin-Nowak (1999) att modersidealet inkluderar förväntningar på kvinnor att vara ständigt tillgängliga för sina barn (s 43-44). I en sociologisk studie kan man läsa att tid och tillgänglighet är ”värden som hyllas och används i diskussioner om föräldramoral” (Åkerström, 2004, s 108).

I denna presentation av kvinnornas tid och tillgänglighet för sina barn belyses hur dessa värden kan användas som argument för gott moderskap.

Taylor (1993) skriver att de droganvändande kvinnorna i hennes studie anser att gott moderskap handlar om att vara tillgänglig för barnen (s 111). Detta gäller även för Sabrina som spenderar i stort sätt hela sin tid med sonen. De gånger hon skaffar barnvakt är de få timmar i veckan hon arbetar. De enstaka tillfällen Sabrina går på fest är det barnvänliga fester, där hennes son är med.

När jag var på besök hos Sabrina, hände det ibland att hon gick ut en kort stund för att skaffa droger. Eftersom Sabrina, liksom de drogbrukande mammorna i Taylors studie, försöker leva så att hennes drogberoende inte påverkar hennes barn (s 113), föredrog hon att lämna sonen hemma med mig och min dotter.

Några gånger har jag erbjudit mig att passa Sabrinas son över natten för att hon skulle kunna gå ut och roa sig utan barn. Trots att Sabrina ibland varit sugen på att gå ut stannade hon alltid hemma eftersom hennes son inte ville skiljas från henne över natten.

I Åkerströms (2004) studie av interaktionen mellan föräldrar till handikappade barn och experter från offentliga institutioner, kan man läsa att: ”Föräldrakategorier, som uppfattar sig som misskrediterade, kan använda sig av tiden som ett balanserande moraliskt argument” (s 109). Genom att spendera i stort sätt all sin tid med sonen kan Sabrina delvis kompensera den brist på moral som drogbruk i kombination med moderskap anses innebära och på så sätt visa att hon är en god mor.

Bellas potentiellt sett misskrediterande egenskap, hennes psykiska sjukdom, blir en tillgång då sjukskrivning gör att hon har mer tid för sitt barn än andra mammor. Stor del av denna tid lägger Bella på att hjälpa till på lektionerna i sonens skola:

...det är ett föräldrakooperativ, jag är den enda föräldern som är på skolan, jag är inte med på några möten och sånt för det glömmer jag alltid, men alltid på lektionerna, så jag känner ju barnen och kan hjälpa till (...). Så dom (lärarna) gillar mig *jätte* mycket. Och barnen tycker... för det mesta så upplever jag det som om barnen tycker att jag är... liksom bra, nåt barn tycker "Åh din mamma är sån som man kan snacka med" och sådär, nåt barn sådär, Magnus, han tycker verkligen att jag är så himla snäll... han har varit ledsen någon gång och jag har tröstat honom... och jag lär dom matte och jag lär dom, jag går runt och dom kallar på mig och sånt.

Bella påpekar att det är ett föräldrakooperativ, vilket på grund av att det är en skolform som kräver engagemang från föräldrar, möjligen indikerar att hon tycker andra föräldrar borde engagera sig mer, samtidigt som det delvis rättfärdigar hennes lite udda engagemang.

Att gå på föräldramöten är en uppgift de flesta föräldrar troligen känner att de måste uppfylla för att inte riskera att värderas som sämre föräldrar. När Bella säger att hon "glömmer att gå på möten" betonar hon sin avvikande karaktär och klargör också att hon inte bryr sig om ett möjligt fördömande från omgivningen. Bellas identifierande med en avvikande identitet betyder emellertid inte att hon accepterar att misskrediteras som mamma. Genom att indikera att hon anser det egna engagemanget i skolan vara mer betydelsefullt än andra föräldrars engagemang i föräldramöten, jämför sig Bella positivt med de andra föräldrarna och stärker därmed sin identitet som "bra mamma" (Snow & Anderson, 1987, s 1348-1350, 1366-1367).

Om "vanligt folk" kritiserar Carla när hon tar med sina barn på husockupationsaktioner säger hon till dem att "de ska sköta sig själva" eftersom hon anser att de till skillnad från henne och hennes barns pappa inte har tid för sina barn:

...The people who say that kind of stuff don't take care about the kids, because I think its a really bad situation that people send their kids to school and after school, the kids go to the "opfang", like the day-care behind school, and I think that's not right, you should be there... We have an agreement, I do it on Monday, he's doing it on Tuesday, Wednesday I'm doing it, Thursday he, Friday me, and on the weekends together... They never go to a babysitter or never go... yeah, I have friends for emergencies, but for the rest, usual we are there...

Carla kritiserar konventionella föräldrars brist på tillgänglighet och godtar inte deras ursäkter:

...A lot of people are not there for their kids, and a lot of people say also like "Yeah, but we have to work". And I'm always saying "That's not true. You want to work. You are living in an expensive house, you don't have to live there. One of you can stay home and take care about the kids. You don't have to buy a house, its not necessary"(...) When you take kids, be there for the kids, don't only go to work and that's more or less the peoples problem that they have a lot of bills to pay and go then to work. So I think sometimes its even easier as a squatter...

Då mödrar förväntas vara tillgängliga och ha tid för sina barn (Elvin-Nowak, 1999, s 43) kan Carla möta den kritik hon ibland utsätts för när hon tar med sina barn på husockupationsaktioner genom att använda dessa värden som argument för den egna goda föräldramoralen.

Hon "fördömer fördömarna" genom att hävda att de kritiskas brott, att inte vara tillgängliga för sina barn, är värre än hennes, att ta med barnen på husockupationsaktioner (Scott & Lyman, 1968, s 51).

Som husockupant bor du "gratis" och behöver inte lönearbeta och tjäna lika mycket pengar som andra individer. Genom att framställa "vanliga" föräldrars materialism som orsak till deras brist på tid och tillgänglighet för sina barn rättfärdigar Carla den egna avvikande livsstilen, då hon menar att det är hennes antimaterialistiska ideal som ger henne den tid och tillgänglighet som krävs för att kunna vara en bra mamma.

Enligt Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) visar flera nutida svenska studier att det avgörande för barns utveckling och välbefinnande inte är tiden de spenderar med sina mödrar utan snarare att deras mammor är nöjda med sig själva och sin livssituation:

Barnens utveckling och välbefinnande påverkas inte av hur mycket eller lite av moderns tid som omfattas av förvärvsarbete. I grunden handlar det om kvinnans möjligheter att som autonom individ själv bestämma över sitt liv och hennes upplevelse av detta. Mödrar som är tillfreds med sig själva har barn som utvecklas väl och mår bra (s 64-65).

Kristinas åsikter kring tid och tillgänglighet går i linje med uppfattningen om mödrars *egna* tillfredställelse som viktig för barns välbefinnande: "When someone want to help me I don't say no to them taking the kid all the time, because I feel also much better when I can be also Kristina, not only mother."

Kristinas uttalande ger en inblick i det västerländska moderskapets komplexa dragkamp mellan "traditionella" och "moderna" ideal. Psykologen Elvin-Nowak (1999) som har studerat

skuld känslor hos svenska mödrar menar att dessa kvinnors känslor av otillräcklighet grundar sig i svårigheten att kombinera och uppfylla både traditionella och moderna förväntningar på modern. Hon skriver att trots att modersidealet innebär krav på ständig tillgänglighet så innebär livet i det moderna samhället även krav på kvinnor att finna tillfredsställelse utanför modersrollen. Dagens mor bör inte nöja sig med att vara "bara mamma" hon bör också se sig som en självständig individ med andra intressen än enbart "familjen" (s 49).

Genom att inte vilja ägna all sin lediga tid åt sonen bryter Kristina mot förväntningar på mödrar som ständigt tillgängliga för sina barn. På grund av att Kristinas beteende således avviker från "traditionella" normer krävs en förklarande redovisning. Kristina förklarar sitt beteende med att hänvisa till att "hon känner sig mycket bättre om hon får vara även Kristina, inte bara mamma". Enligt Scott och Lyman (1968) kan en aktör förklara ett avvikande beteende genom att åberopa behov av självförverkligande. Eftersom individen uppfattar detta självförverkligande som nödvändigt för att kunna utvecklas och/eller känna sig tillfreds med sig själv uppfattar inte aktören beteendet som felaktigt (s 52).

Kristinas agerande behöver inte heller nödvändigtvis uppfattas som avvikande av andra. För att en förklaring skall accepteras bör den stämma överens med omgivningens värderingar (Buttny, 1993, s 25). Då Kristina är medveten om jämlikhetsdiskursens förväntning på kvinnor att finna tillfredsställelse även utanför moderskapet kan hon hänvisa till detta ideal som förklaring på sin "avvikelse" utan att riskera att hennes förklaring förkastas och att hon därmed kommer att uppfattas som en sämre mor.

Kristinas och Carlas motsägelsefulla användande av tid och tillgänglighet för att försvara sitt moderskap illustrerar också att förklarande redovisningar kan användas på olika sätt i varierande kontexter och situationer: "It is not uncommon for different persons to offer competing accounts based on different folk logics for the "same" event" (ibid. s 50).

Carla visar sin goda moral genom att framhäva likheterna mellan det egna moderskapet och idealbilden av modern som ständigt tillgänglig för sina barn. Kristina däremot tar fasta på andra modernare värderingar när hon betonar sitt behov av tid för sig själv för att kunna vara en bra mamma.

5. Avslutande diskussion

Moderskap innebär en moralisk identitet konstruerad kring vedertagna uppfattningar om hur mödrar bör vara. Alla kvinnor med barn värderar sig själva och värderas av sin omgivning utifrån de normativa föreskrifter som moderskapet inkluderar. Då de av mig studerade kvinnornas levnad i många avseenden bryter mot generella samhällsliga normer och kvinnor som uppfattas som regelbrytare vanligen också misskrediteras som mödrar måste dessa kvinnor sannolikt, i ännu större utsträckning än andra, framhäva att de är bra mammor.

För att illustrera de här studerade kvinnornas förhållande till moderskap har jag belyst hur de genom sitt agerande och sina berättelser framställer sig som goda mödrar. För att framhålla sin kompetens för moderskap jämför sig kvinnorna positivt med konventionella föräldrar. I de fall deras beteenden trots allt skulle kunna uppfattas som tvivelaktiga rättfärdigar de sitt moderskap genom betoning av sidor av en livsstil som anses ha en positiv inverkan på barn.

Genom kontrastering och förklarande redovisningar vänds möjliga misskrediterande beteenden till positiva egenskaper, samtidigt som kvinnorna genom sociala jämförelser belyser negativa företeelser i det etablerade nutida västerländska samhället.

Det moderna moderskapet bygger på motstridiga värderingssystem; kvinnors kompetens som mödrar bedöms utifrån förväntningar på kvinnor som ständigt omvårdande, uppoffrande och tillgängliga för sina ”familjer”, samtidigt som den nutida jämlikhetsdiskursen förutsätter att kvinnor lönearbetar och tillfredställer egna intressen även utanför hemmet. Svårigheten i att leva upp till både traditionella och moderna ideal kan antas medföra att många kvinnor känner sig otillräckliga både som mödrar och som självständiga individer, något som komplicerar deras livssituation. För kvinnorna i min studie innebär dessa komplexa förhållanden emellertid en viss valfrihet vad gäller att presentera den modersroll som passar bäst för situationen och sammanhanget. Konsekvensen av detta blir att kvinnorna upprätthåller och reproducerar traditionella normer och roller samtidigt som de tar avstånd från och motsätter sig desamma:

Medan Carla verkar ta ett patriarkalt familjemönster för givet när hon hävdar att en av föräldrarna borde stanna hemma och vara tillgänglig för barnen istället för att arbeta, motsätter sig Flor, Kristina och Sabrina, genom att bo kollektivt och då de valt att inte leva med barnens pappor, en sådan familjekonstruktion. Samtidig reproducerar de traditionella könsroller genom att

ta på sig hela ansvaret för barnen. Trots att Flor, Kristina och Sabrina vid några tillfällen delgav mig sitt missnöje över att deras barns pappor inte bidrar med något ekonomiskt eller socialt stöd önskar de inte en omvänd situation, eftersom de anser dessa män vara mindre ansvarsfulla och kapabla till god omvårdnad än de själva. Således upprätthåller kvinnorna traditionella föreställningar om kvinnor som bättre lämpade för barnavård än män.

Flor, Kristina och Sabrina tar också fasta på och framhäver traditionella husmorsideal såsom god kosthållning och renlighet. Bella som egentligen anser dessa ideal betydelselösa för gott moderskap legitimerar samtidigt deras betydelse när hon ursäktar sin bristande kompetens för hushållsarbete.

Flors, Kristinas och Sabrinas brottslighet och droganvändande går stick i stäv mot traditionella bilder av kvinnor som blida, initiativlösa och uppoffrande av egna intressen. De motbevisar dessutom genom själva sin existens föreställningen om drogbruk som oförenligt med moderskap. Bellas depressioner och psykotiska tillstånd stämmer inte heller överens med bilden av mödrar som fogliga, tillgängliga och omvårdande. Kvinnorna lever dock inte ut sitt drogbruk eller sin alternativa livsstil helt och fullt, i viss mån undertrycker de dessa sina avvikande beteenden för att kunna vara bättre mödrar och tillgängliga för sina barn.

Å ena sidan kan kvinnornas ovilja att lägga sin energi på de lågavlönade ”kvinnoarbeten” det stratifierade samhället tillhandahåller ses som en vägran att acceptera en underordnad social position. Å andra sidan kan kvinnorna med sitt måttliga intresse för lönearbete tyckas upprätthålla ett förtryckande genussystem där kvinnor med hänvisning till moderns ”plikter” kan kontrolleras. Samtidigt kan kvinnornas meningsgivande sysslor som t ex drogbruk och politiskt arbete tolkas som att de också lever upp till förväntningar om kvinnors tillfredsställe utanför modersrollen. Med den skillnaden att dessa kvinnor i större utsträckning än yrkesarbetande kvinnor kan kombinera sina ”karriärer” med tillgänglighet för barnen.

Sammanfattningsvis kan man säga att kvinnorna vid en första anblick tycks avvika. Deras levnadssätt och ideal bryter mot flera av det etablerade samhällets normer. Vid en närmre granskning av kvinnornas moderskap och formuleringar kring dessa finner man dock ett starkt stöd för ”normalitetsframställningen” (d v s inte av det avvikande) då dessa till stor del överensstämmer med bilden av den traditionella modersrollen.

Litteraturförteckning

- Abbot, Pamela & Wallace, Claire (1998) *Introduktion till sociologi: feministiska perspektiv*, Studentlitteratur, Lund
- Alasuutari, Pertti (1995) *Researching culture: qualitative method and cultural studies*, Sage, London
- Becker, Howard S. (1963/1973) *Outsiders: studies in the sociology of deviance*, The Free Press of Glencoe, New York
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: a social critique of the judgement of taste*, Routledge & Kegan P., London
- Buttny, Richard (1993) *Social accountability in communication*, Sage, London
- Bäck-Wiklund, Margareta & Bergsten, Birgitta (1997) *Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring*, Natur och Kultur, Stockholm
- Chesney-Lind, Meda (1997) *The female offender: girls, women and crime*, Sage, Thousand Oaks
- Chodorow, Nancy J. (1978) *The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender*, University of California Press, Berkeley
- Cloward, Richard A. & Ohlin, Lloyd E. (1961) *Delinquency and Opportunity: a theory of delinquent gangs*, Routledge & Kegan Paul, London
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making sense of qualitative data: complementary research strategies*, Sage, Thousand Oaks
- Collins, Randall (1992) *Sociological insight: an introduction to non-obvious sociology* (2nd ed.), Oxford university press, Oxford
- Davies, Karen (1999) "Närhet och gränsdragning – att nå andra sorters kunskaper genom deltagande observation", s 128-145 i *Mer än kalla fakta: kvalitativ forskning i praktiken*, Sjöberg, K. (Red.), Studentlitteratur, Lund
- DeVault, Marjorie L. (1991) *Feeding the family: the social organisation of caring as gendered work*, The University of Chicago Press, Chicago
- Durkheim, Emile (1966) *The rules of sociological method* (8ht ed.), George E. G., Catlin (Eds.) The free press, New York
- Elvin-Nowak, Ylva (1999) *Accompanied by guilt: modern motherhood the Swedish way*, (Doctoral Dissertation, Department of Psychology, Stockholm University) Stockholm

- Ferraro, Kathleen J. & Moe, Angela M. (2003) "Mothering, crime and incarceration", *Journal of Contemporary ethnography* (vol. 32, no. 1 February) s 9-40
- Folkhälsoinstitutet (1999) *Leva med barn: en bok om små barns hälsa och utveckling skriven av Lars H Gustavsson på uppdrag av socialstyrelsen*, Gothia, Stockholm
- Goffman, Erving (1963/1990) *Stigma: notes on the management of spoiled identity*, Penguin Books, Harmondsworth
- Gullestad, Marianne (1984) *Kitchen-table society: a case study of the family life and friendship of young working-class mothers in urban Norway*, Universitetsforlaget, Oslo
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1997) *The new language of qualitative method*, Oxford University Press, New York
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (1995) *Ethnography: principles in practice* (2nd ed.) Routledge, London
- Hilte, Mats (1990) *Droger och diciplin: en fallstudie av narkomanvården i Malmö*, Arkiv, Lund
- Hilte, Mats (1996) *Avvikande beteende: en sociologisk introduktion*, Studentlitteratur, Lund
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund
- Lilly, J. Robert, Cullen, Francis T. & Ball, Richard A. (1995) *Criminological theory: context and consequences*, Inciardi, James A. (Eds.) Sage, Thousand Oaks
- Moe, Sverre (1994) "Bourdieu: det sociala som strukturerad praxis", s 167-178 i *Sociologisk teori*, Studentlitteratur, Lund
- Molina, Irene & de los Reyes, Paulina (2003) "Kalla mörkret natt!", s 295-317 i Molina, Irene; de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (Red.) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Atlas, Stockholm
- Mulinari, Diana (1997) "Att tänka feministisk teori och bedriva feministisk forskning", s 128-145 i *Sociologisk kvinnoforskning*, Lundqvist, Å. & Mulinari, D. (Red.) Studentlitteratur, Lund
- Potter, Jonathan (1996) *Representing reality: discourse, rhetoric and social construction*, Sage, London
- Scott, Marvin B. & Lyman, Stanford M. (1968) "Accounts", *American Sociological Review* (vol. 33, no. 1, February) s. 46-62
- Skeggs, Beverly (1999) *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön*, Daidalos, Göteborg
- Sköld, Gullan (1998) *Från moder till samhällsvarelse: vardagskvinnor och kvinnovardag från femtiotal till nittiotal i familjetidningen Året Runt* (Avhandling för doktorexamen,

- Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms Universitet) Stockholm
- Snow, David A. & Anderson, Leon (1987) "Identity work among the homeless: the verbal construction and avowal of personal identities", *American Journal of Sociology*, vol. 92 no. 6, May, s. 1336-1371
- Taylor, Avril (1993) *Women drug users: an ethnography of a female injecting community*, Clarendon Press, Oxford
- Tops, Dolf (2001, November 9) *A society with or without drugs: continuity and change in drug policies in Sweden and the Netherlands* (Doctoral Dissertation, School of Social Work, Stockholm University) URL <http://theses.lub.lu.se/postgrad/>
- Trulsson, Karin (1998) *Det är i alla fall mitt barn: en studie om att vara missbrukare och mamma*, Carlssons, Stockholm
- Ydrefelt, Lina (2003, vt) "*Livet är inget schema*": om att kunna vara tonåring och mamma (Uppsats Sociologi 41-60p., Lunds Universitet) URL <http://www.genus.lu.se/femdok/>
- Åkerström, Malin (2004) *Föräldraskap och expertis: motsättningar kring handikappade barn*, Liber, Stockholm